

Základy ekonomie a práva

Ekonomie – druhý týden, 15. března

- Základní indikátory: HDP, inflace, nezaměstnanost
- Nabídka, poptávka, tržní rovnováha

Vilém Semerák

vilem.semerak@fsv.cuni.cz

Moodle: **jingji24**

FFUK - Translatologie, jaro 2024

Časový rozvrh ekonomické části

#	Datum	Místnost
1	1. 3.	H206
2	15. 3.	H206
3	5. 4.	H206
4	19. 4.	H206
5	26. 4.	H206
6	10. 5.	H206

Malý kvíz: otevřený bude během víkendu, deadline: 4. dubna (půlnoc)

ČNB?

Plán první části

1. Úvod do ekonomie: co je ekonomie, čím se zabývá. Mikroekonomie a makroekonomie. **Vysvětlení základních ekonomických indikátorů (HDP, míra nezaměstnanosti, atd.).**
2. **Mikroekonomie: úvod do modelů chování spotřebitele a firem. Typy konkurenčního prostředí. Poptávka a nabídka, trhy a jejich stabilita. Tržní selhání. Ukázky použití diagramů s nabídkou a poptávkou.**
3. Peníze. Co jsou peníze, co determinuje nabídku peněz v ekonomice a poptávky po penězích. Finanční trhy. Úrokové míry. Moderní formy peněz – kryptoměny.
4. Fiskální politika: typy daní, státní rozpočty a veřejné dluhy. Makroekonomie: modely ekonomických fluktuací a cyklů, agregátní poptávka a nabídka.
5. Mezinárodní obchod: platební bilance, model komparativních výhod, gravitační model obchodu. Měnové kurzy: základní terminologie a koncepty determinace měnových kurzů
6. Jak ekonomiky rostou? Úvod do ekonomických modelů hospodářského růstu. Konvergence. Růstové účetnictví, TFP.

Základní ekonomické veličiny/indikátory

Nejdůležitější ekonomické indikátory

- Měřítko celkové (agregátní) produkce (výstupu, outputu) a výkonnosti ekonomiky
 - HDP, HNP, národní důchod;
 - reálný a nominální HDP, HDP na obyvatele, růst HDP
 - skutečný HDP (output) v. potenciální
- Inflace: růst cenové hladiny
 - Indikátory vývoje cen
 - Index spotřebitelských cen (CPI), index cen výrobců index (PPI)
 - Deflátor HDP
- Nezaměstnanost
 - Ekonomicky aktivní obyvatelstvo
 - Míra nezaměstnanosti (obecná, registrovaná)
- *Úrokové míry*
 - *Úrokové míry, za které si běžné banky půjčují od centrální banky (diskontní sazba, REPO sazby)*
 - *Úrokové míry na mezibankovním trhu (Libor, Pribor,...)*
 - *Úrokové míry pro spotřebitele a firmy*

Hrubý a čistý domácí produkt

NX	HDP / GDP	Depreciace
I		NDP (net domestic product)
G		
C		

- **C** – Spotřeba domácností
- **G** – Vládní výdaje na statky a služby
- **I** – Investice
- **NX** – Čistý export

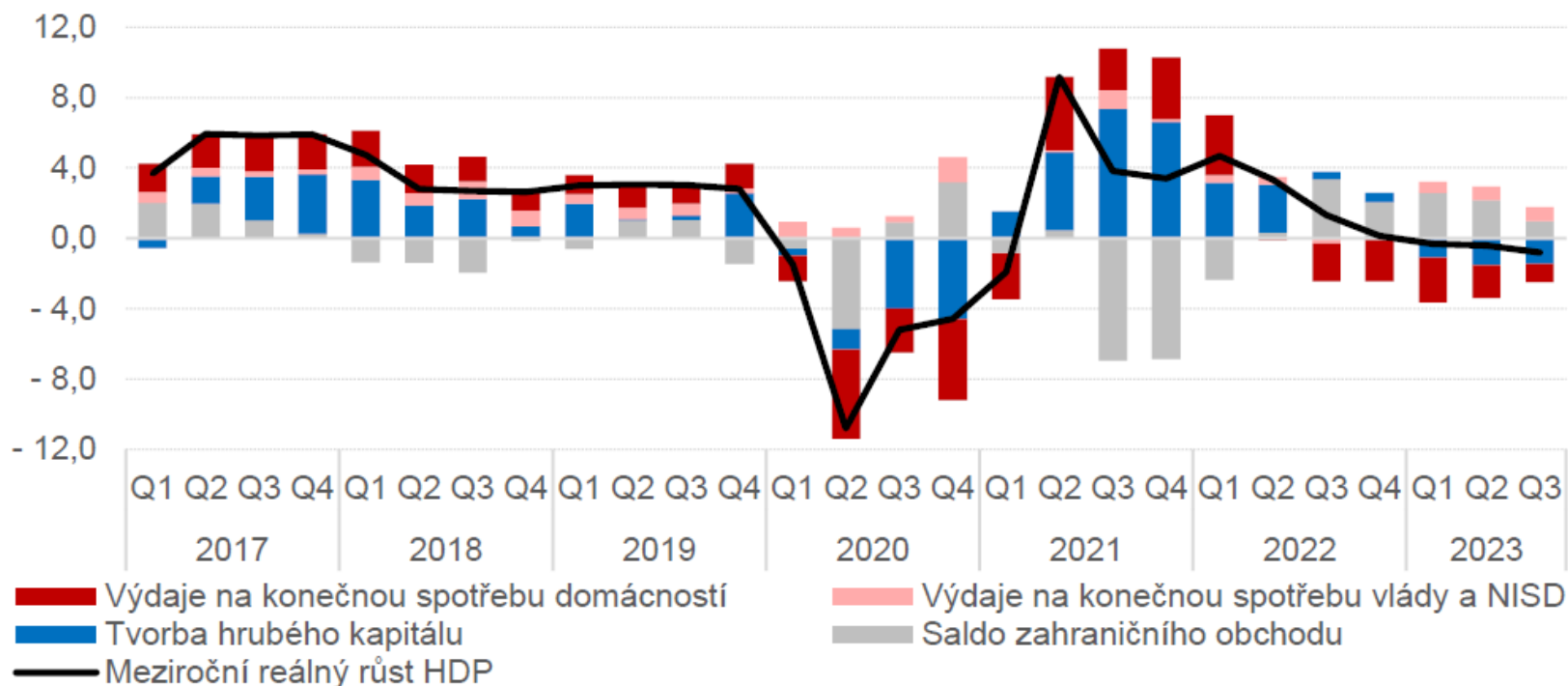
Problémy s HDP

- HDP měří jen objem zboží a služeb, který ekonomika vyprodukovala v daném roce, nikoliv naakumulované „*bohatství*“ ekonomiky
 - Kdy bude Čína skutečně tak bohatá jako USA?
- Šedá ekonomika a zboží neprocházející trhy (např. aktivity v domácnosti) do HDP nevstupují
 - Byl propad ekonomiky na začátku transformace skutečně tak hluboký?
- Nepřikládá přímou hodnotu volnému času, dopadům na životní prostředí a dalším aspektům ovlivňujícím kvalitu života, pokud tyto přímo neprocházejí trhem
 - Co s tím?
- Agregátní HDP a HDP na obyvatele nám přímo neposkytuje informaci o rozdělení důchodů
- **Ekonomové vědí, že HDP není ideální, ale na rozdíl od hypotetických alternativ je dostupný!**

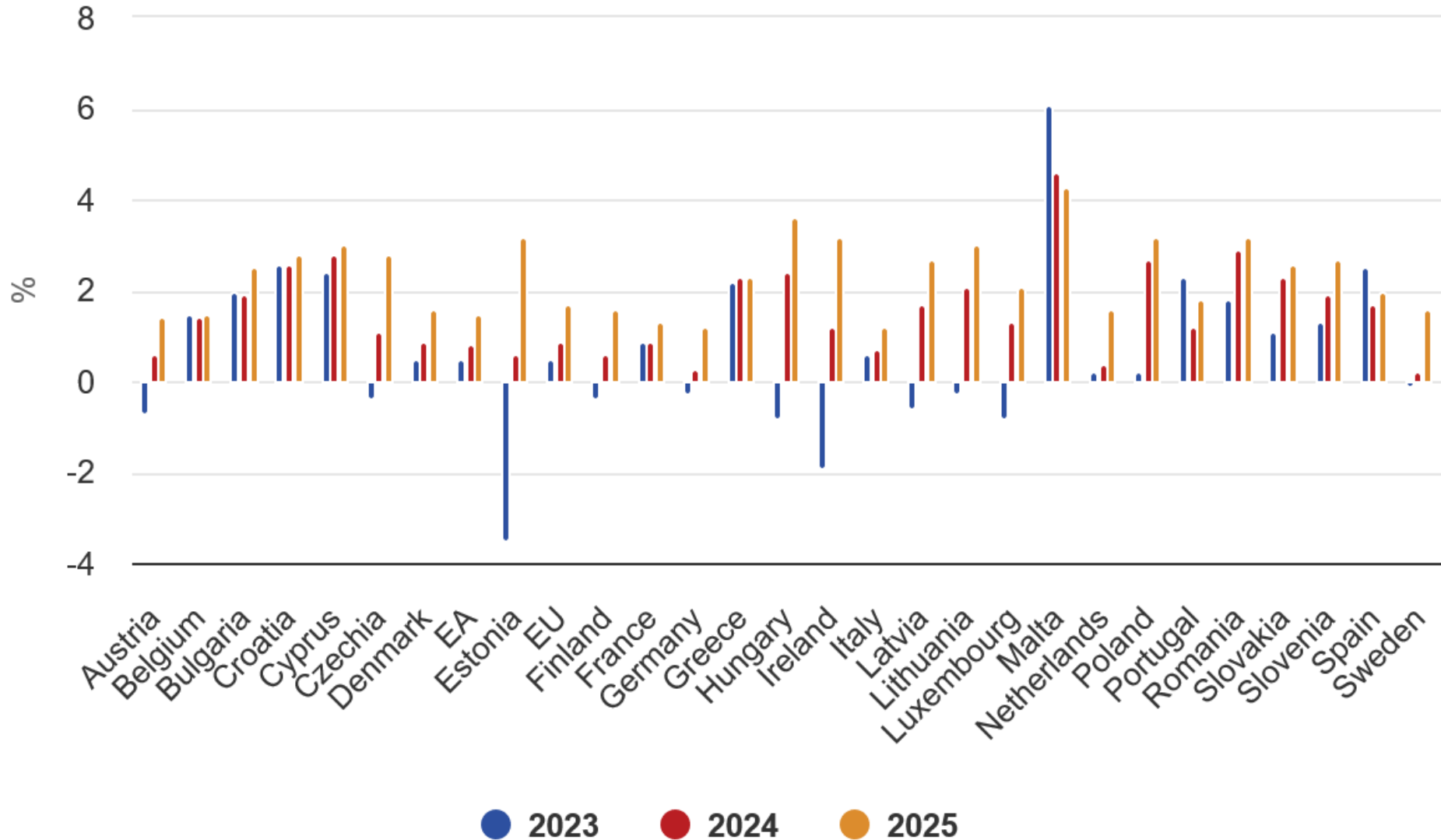
Aktuální data o českém HDP

- Mezičtvrtletní růst/pokles (%), 4. čtvrtletí 2023: 0,2 %
- Meziroční růst/pokles (%), 4. čtvrtletí 2023: - 0,2 %

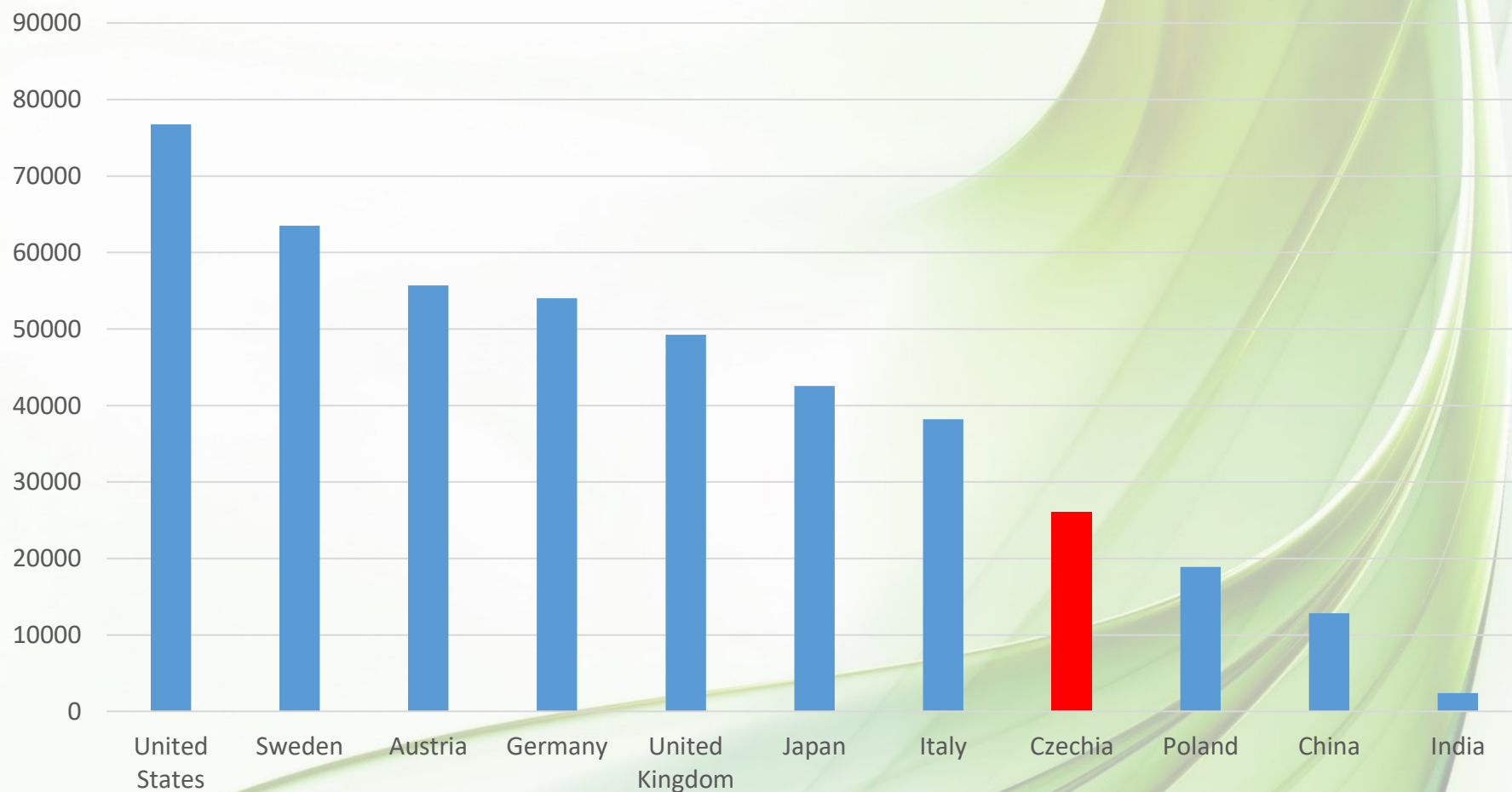
Graf 1: Příspěvky k meziročnímu reálnému růstu HDP (v procentních bodech)

Economic Forecast - Winter 2024

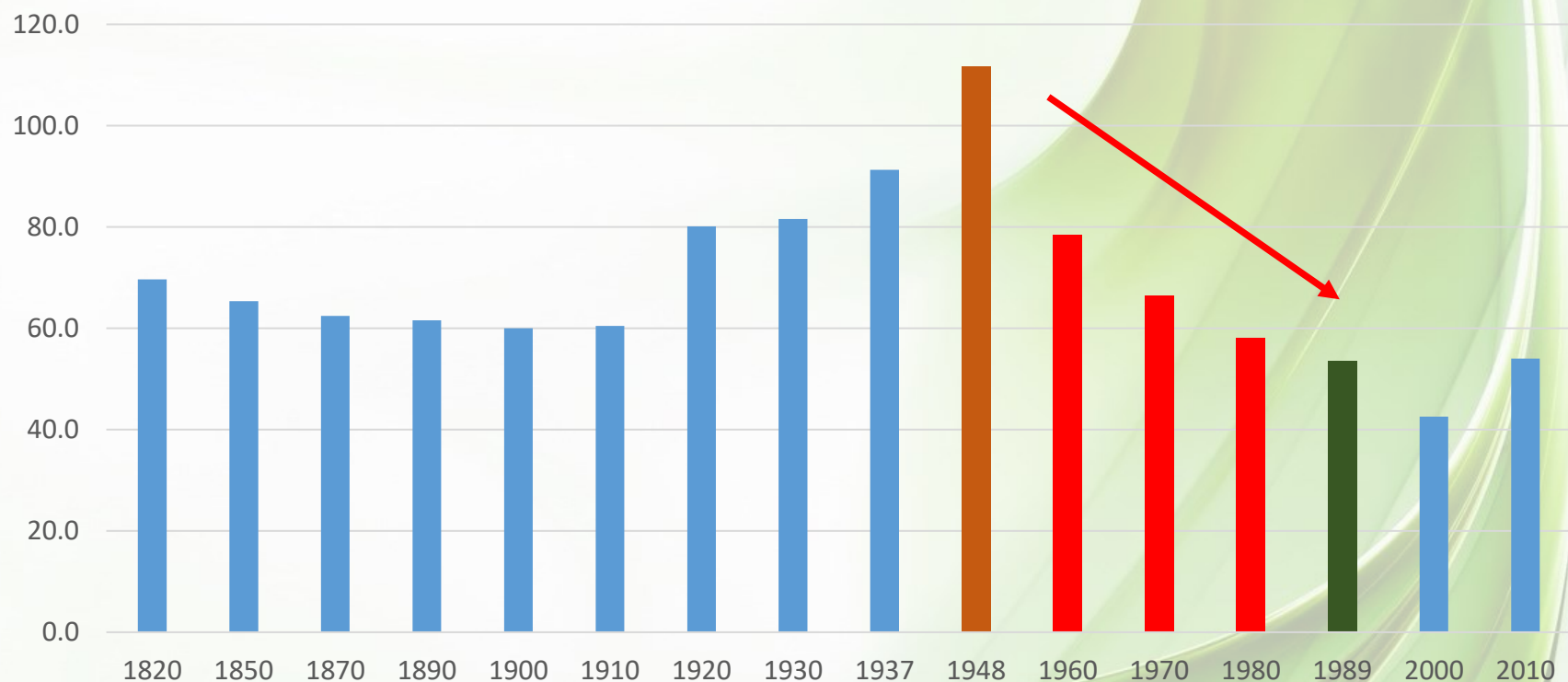
Hrubý národní důchod na obyvatele, 2022, USD

Zdroj: WB – World Development Indicators

Ekonomická úroveň “Československa” (v porovnání s Rakouskem)

Založeno na HDP na obyvatele, Rakousko = 100

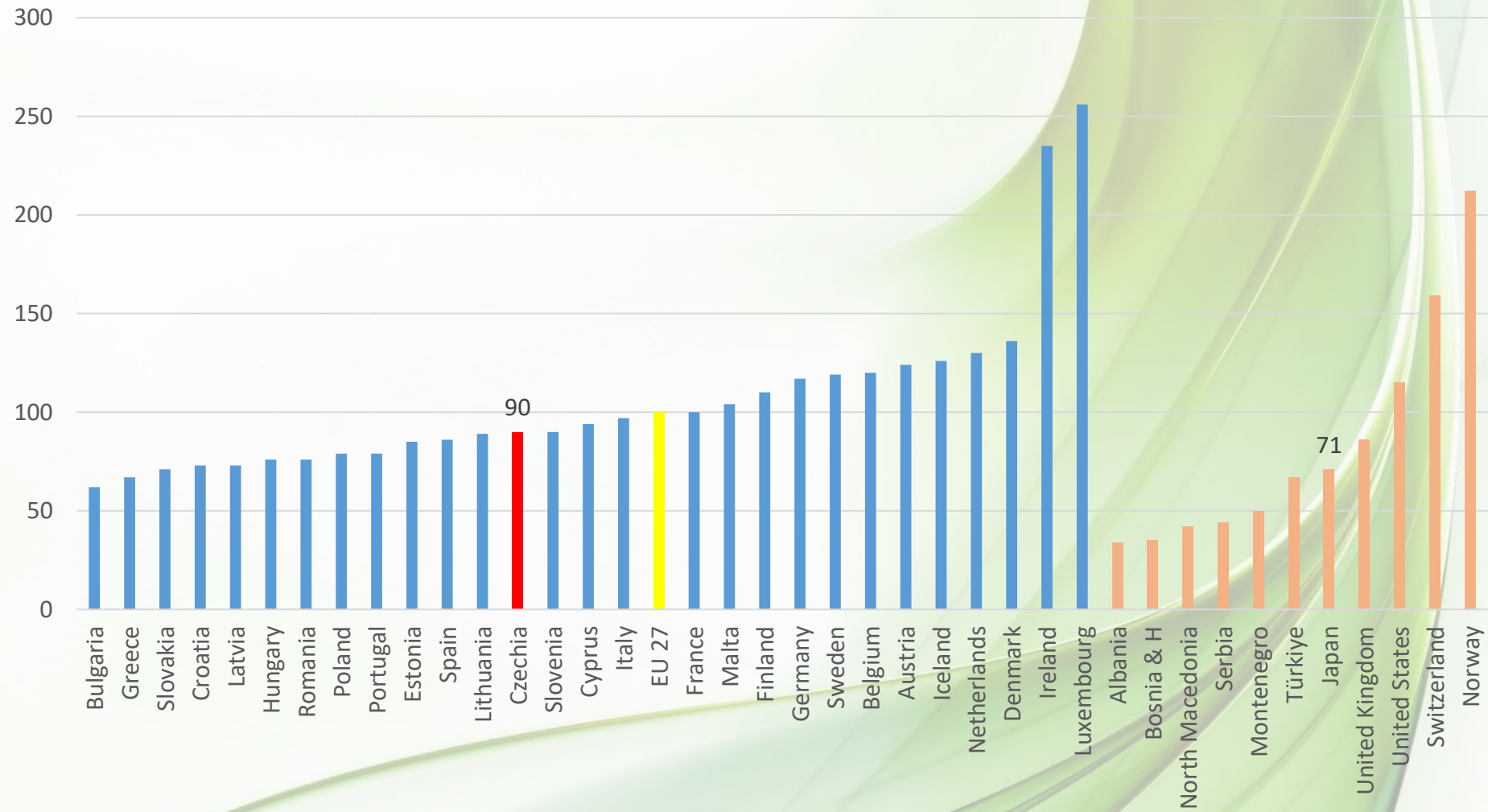
Porovnávání HDP....

- Problém: rozdílné ceny, někdy i rozdílná kvalita a spolehlivost dat
 - Např. komparativní cenové hladiny v roce 2022 (dle WB)
 - USA – základ 100%
 - Německo – 77%
 - ČR – 55%
 - Japonsko – 74%
- Obvyklé řešení pro mezinárodní srovnávání: HDP přepočtený dle parity kupní síly

Jak na tom jsme? HDP v paritě kupní síly

Data za rok 2022 (vydaná v lednu 2024)

EU 27 = 100

Zdroj: Eurostat

Měření změn cen

- **CPI** – Index spotřebitelských cen
 - Index, který měří vývoj cen na koši spotřebitelských komodit s fixním složením
 - Mělo by se jednat o koš odpovídající spotřebě reprezentativního spotřebitele
- **PPI** – Producer price index
 - Podobný svojí logikou CPI, ale odlišný koš zboží
 - Měří vývoj cen vstupů, které průmysloví výrobci používají pro své výrobní aktivity
- Pozor: inflace je růst cen.
- Pokles inflace tak znamená pokles tempa růstu, ne pokles cenové hladiny

Míra inflace: pozor na přesné vymezení

- **Míra inflace**

- přírůstek průměrného ročního indexu spotřebitelských cen
- procentní změna průměrné cenové hladiny za 12 posledních měsíců proti průměru 12 předchozích měsíců.
- leden 2024: 9,4 %

- **Průměrná roční míra inflace** – jedná se o hodnotu téhož ukazatele v prosinci daného roku.

- rok 2023: 10,7 %

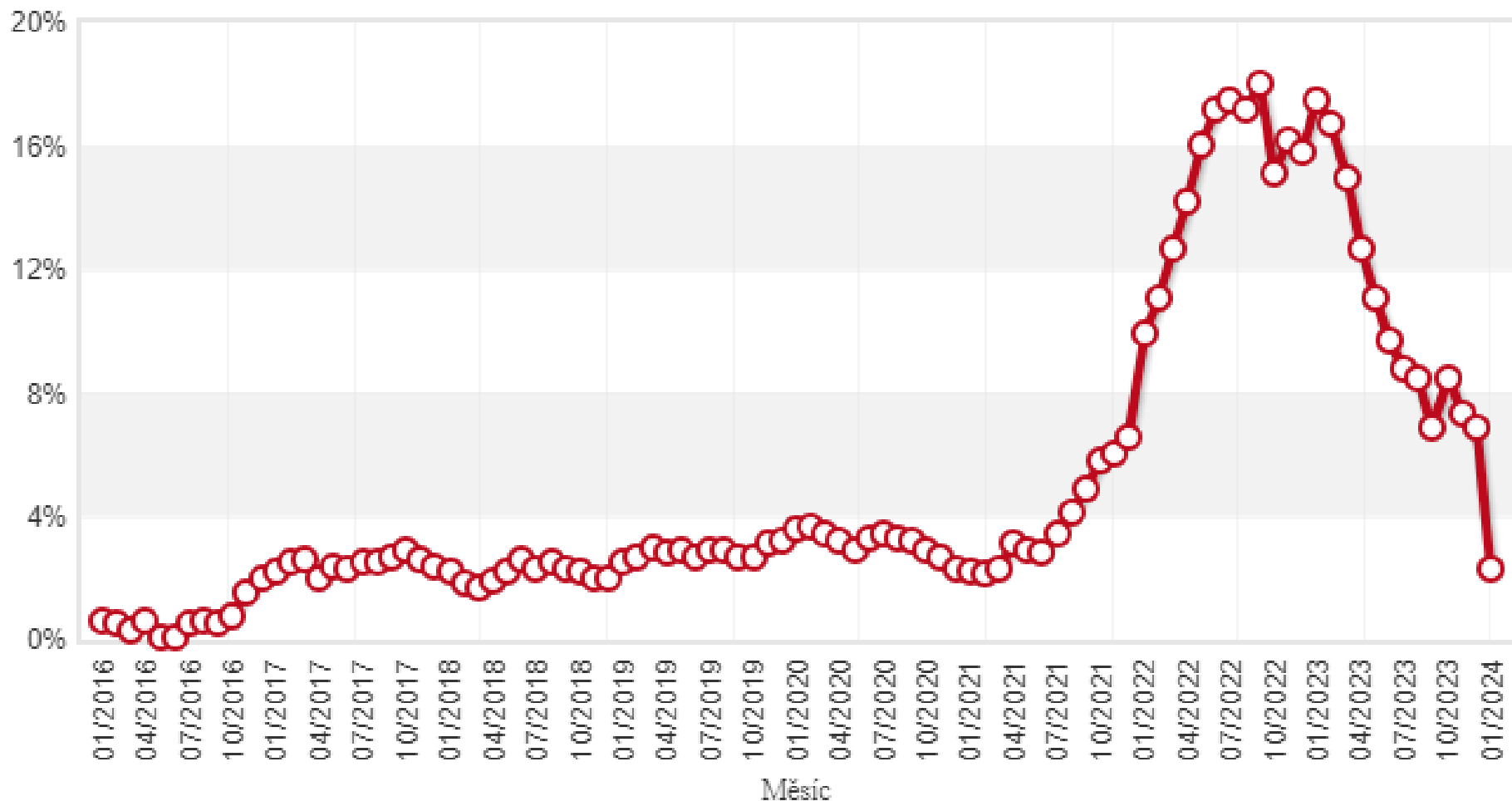
- **Meziroční změna:**

- míra inflace vyjádřená přírůstkem indexu spotřebitelských cen ke stejnému měsíci předchozího roku
- procentní změna cenové hladiny ve vykazovaném měsíci daného roku proti stejnému měsíci předchozího roku.
- leden 2024: 2,3 %

- **Meziměsíční změna:**

- míra inflace vyjádřená přírůstkem indexu spotřebitelských cen k předchozímu měsíci
- procentní změna cenové hladiny sledovaného měsíce proti předchozímu měsíci.
- leden 2024: 1,5 %

Měsíční vývoj meziročního indexu spotřebitelských cen*

CPI: Meziroční změny (%)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Bulgaria	23.8	338.5	91.2	72.8	96.0	62.1	121.6	1058.4	18.7	2.6	10.3
Croatia ¹⁾	609.5	123.0	665.5	1517.5	97.6	2.0	3.5	3.6	5.7	4.2	6.2
Czech Republic	9.7	56.6	11.1	20.8	10.0	9.1	8.8	8.5	10.7	2.1	3.9
Estonia	23.1	202.0	1076.0	89.8	47.7	29.0	23.1	11.2	8.2	3.3	4.0
Hungary	28.9	35.0	23.0	22.5	18.8	28.2	23.6	18.3	14.3	10.0	9.8
Latvia	.	172.2	951.3	109.2	35.9	25.0	17.6	8.4	4.7	2.4	2.6
Lithuania	8.4	224.8	1019.8	410.7	72.1	39.6	24.6	8.9	5.1	0.8	1.0
Poland	585.8	70.3	43.0	35.3	32.2	27.8	19.9	14.9	11.8	7.3	10.1
Romania	5.1	170.2	210.4	256.1	136.8	32.3	38.8	154.8	59.1	45.8	45.7
Slovakia	10.4	61.2	10.0	23.2	13.4	9.9	5.8	6.1	6.7	10.6	12.0
Slovenia	551.6	115.0	207.3	32.9	21.0	13.5	9.9	8.4	7.9	6.1	8.9
Albania	.	35.5	226.0	85.0	22.5	7.7	12.7	33.2	20.6	0.4	0.0
Kazakhstan	.	.	1514.8	1658.4	1877.4	176.2	39.3	17.4	7.1	8.3	13.2
Macedonia	596.6	110.8	1511.3	362.0	128.3	15.7	2.2	2.6	-0.1	-0.7	5.8
Russia	5.3	92.6	1526.5	873.5	307.0	197.5	47.8	14.8	27.6	85.7	20.8
Ukraine	4.8	91.2	1211.4	4734.9	891.2	376.7	80.2	15.9	10.6	22.7	28.2

Inflace

- Mírná
- Pádivá inflace
- Hyperinflace
 - Cagan: inflace přesahující 50% měsíční nárůst (ročně více než 12 000%)
 - $1.5^{12} * 100 - 100 = 12\,875\%$

Německá hyperinflace

Datum	Domácí ceny	Cena US dolaru	Životní náklady
Únor 1920 – květen 1921	4.6%	-37.2%	39.2%
Květen 1921 - červenec 1922	634.6%	692.2%	417.9%
Červenec 1922 - červen 1923	18094%	22201%	13573%
Červenec 1923 - listopad 1923	854 0000000000%	381700000000%	5600000000000%

Nakonec is peníze tiskly i města a regiony...

Ukázka: 200 000 000 000 marek z města Altenburg

Zdroj: <http://www.milliondollarbabies.com/FrameGIndex.htm>

Polská bankovka z roku 1993

Nominální hodnota: 2 milióny zlotých

Jugoslávie 1993

Nominální hodnota: 500 miliard dinárů

Čím může škodit inflace?

- **Zhoršuje kvalitu informací** a zvyšuje nejistotu ⇒ negativní dopad na efektivitu
- Redistribuce bohatství
- Změny ekonomického chování
 - **Menu costs** – náklady neustálého upravování cen
 - **Shoe leather costs** – náklady spojené s tím, že se snažíme minimalizovat prostředky držené ve formě peněz (např. častěji chodíme do banky)
- Problémy s konkurenceschopností (pokud se jí nepřizpůsobují měnové kurzy)

S peněženkou na nákupy... Zimbabwe, 2008

Zaměstnanost a nezaměstnanost

- **Kdo je nezaměstnaný:**
 - Ten, kdo není zaměstnaný a **aktivně práci hledá (je registrovaný na úřadu práce)**
- **Ekonomicky aktivní obyvatelstvo** tvořící pracovní sílu jsou osoby patnáctileté a starší, které splňují požadavky na zařazení mezi zaměstnané a nezaměstnané
 - **Ekonomicky neaktivní obyvatelstvo**
 - Starobní a invalidní důchodci, žáci, studenti a učni, osoby na rodičovské dovolené, osoby v domácnosti a dále osoby, jimž v ekonomické aktivitě brání zdravotní nebo jiné důvody, a ti, kteří nejsou schopni nastoupit do zaměstnání do 14-ti dnů.

Nezaměstnanost: příliv a odliv nezaměstnaných

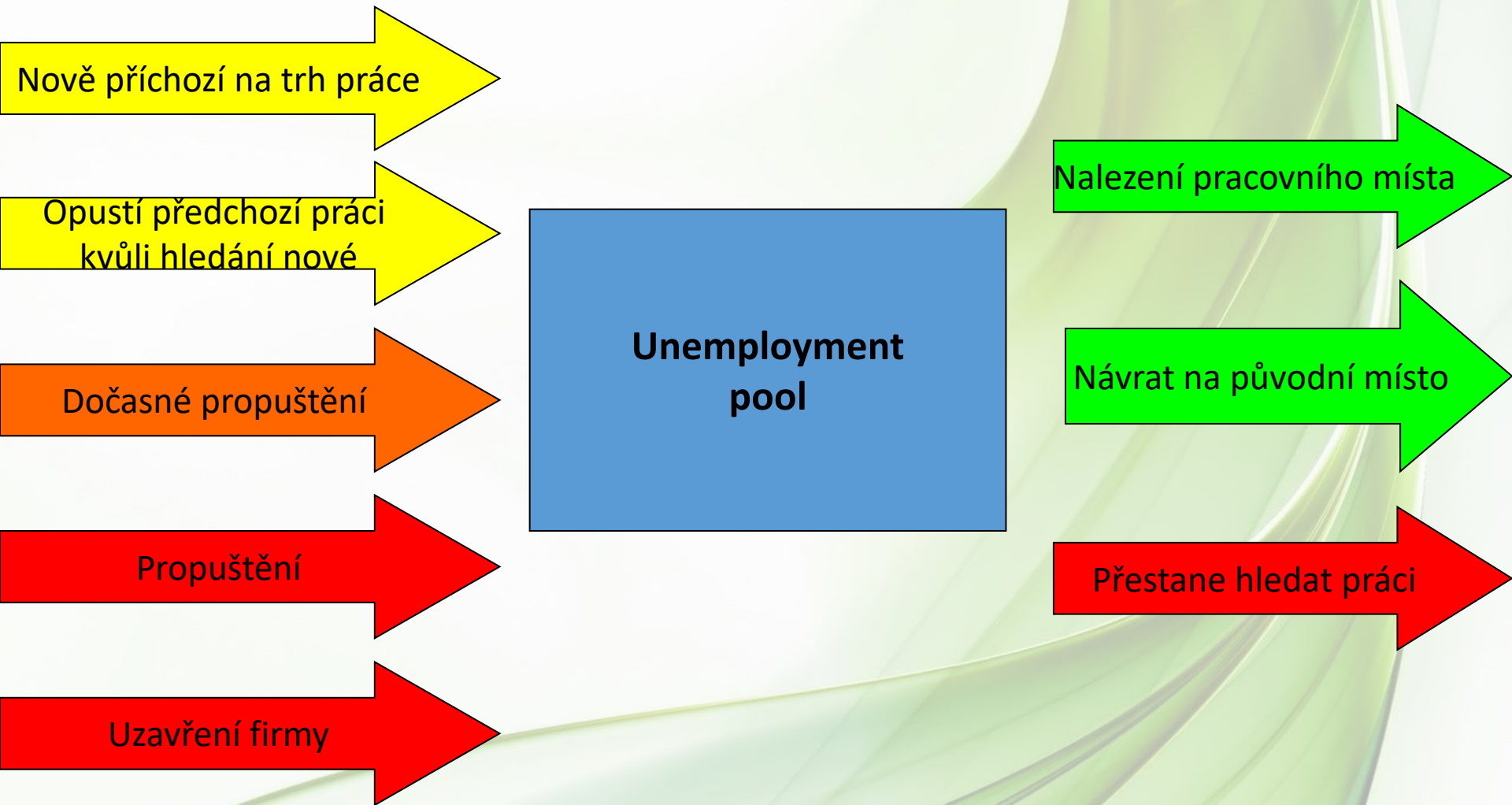

Chart 2.4. Simple correlations between EPL, labour market dynamics, and the incidence of long term unemployment

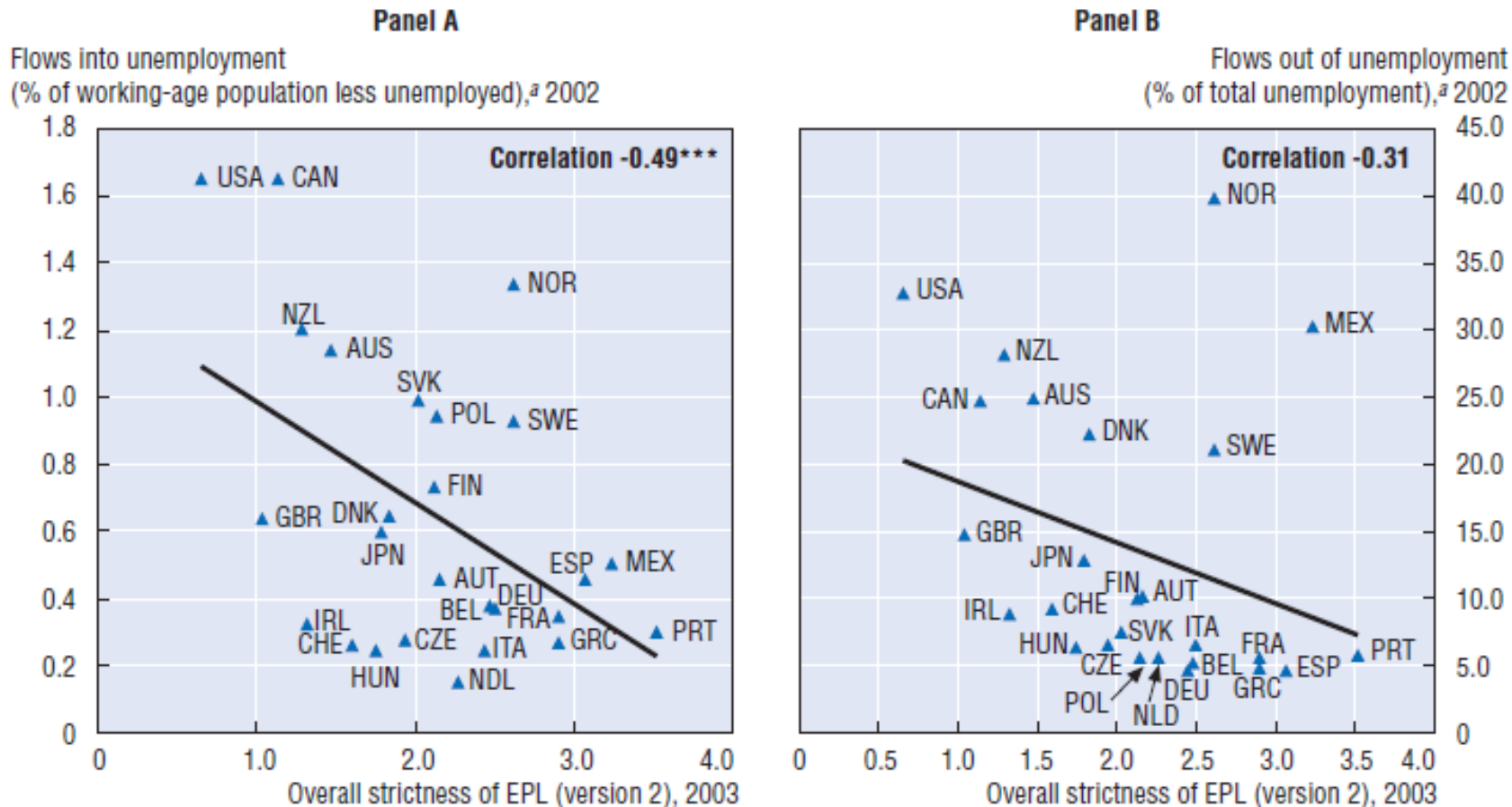
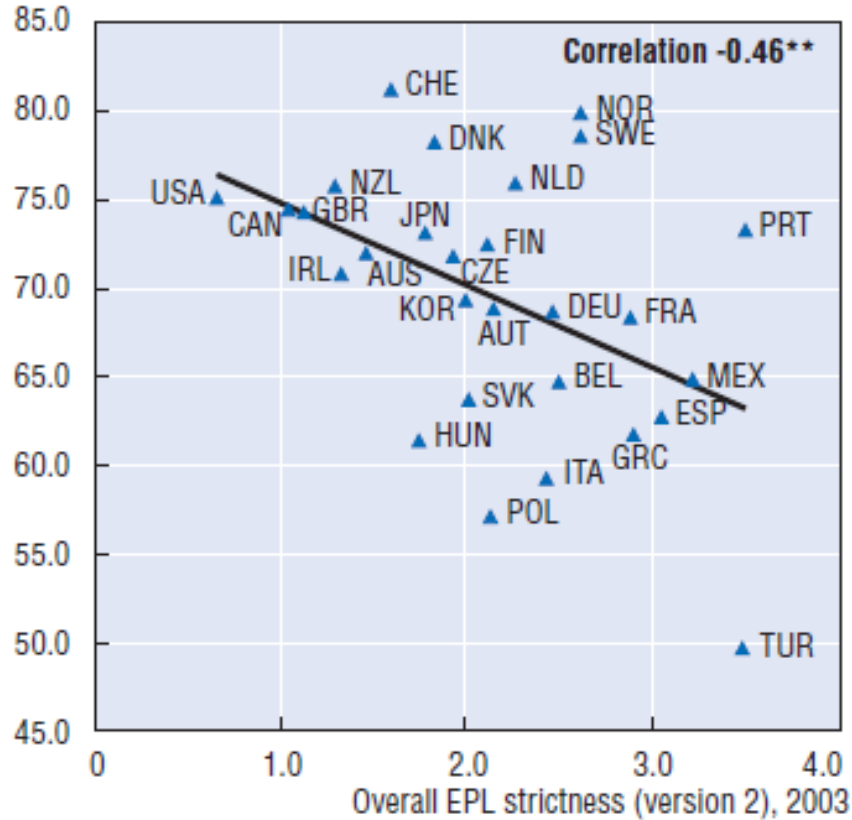
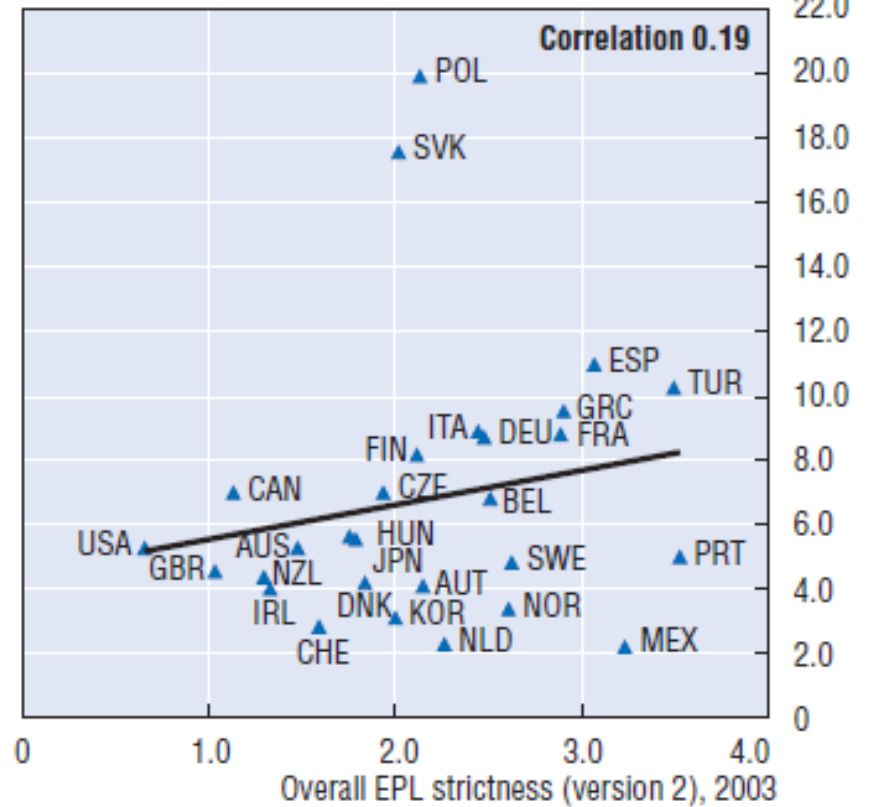

Chart 2.5. EPL and labour market performance: simple cross-country correlations

Total employment rate, 2002

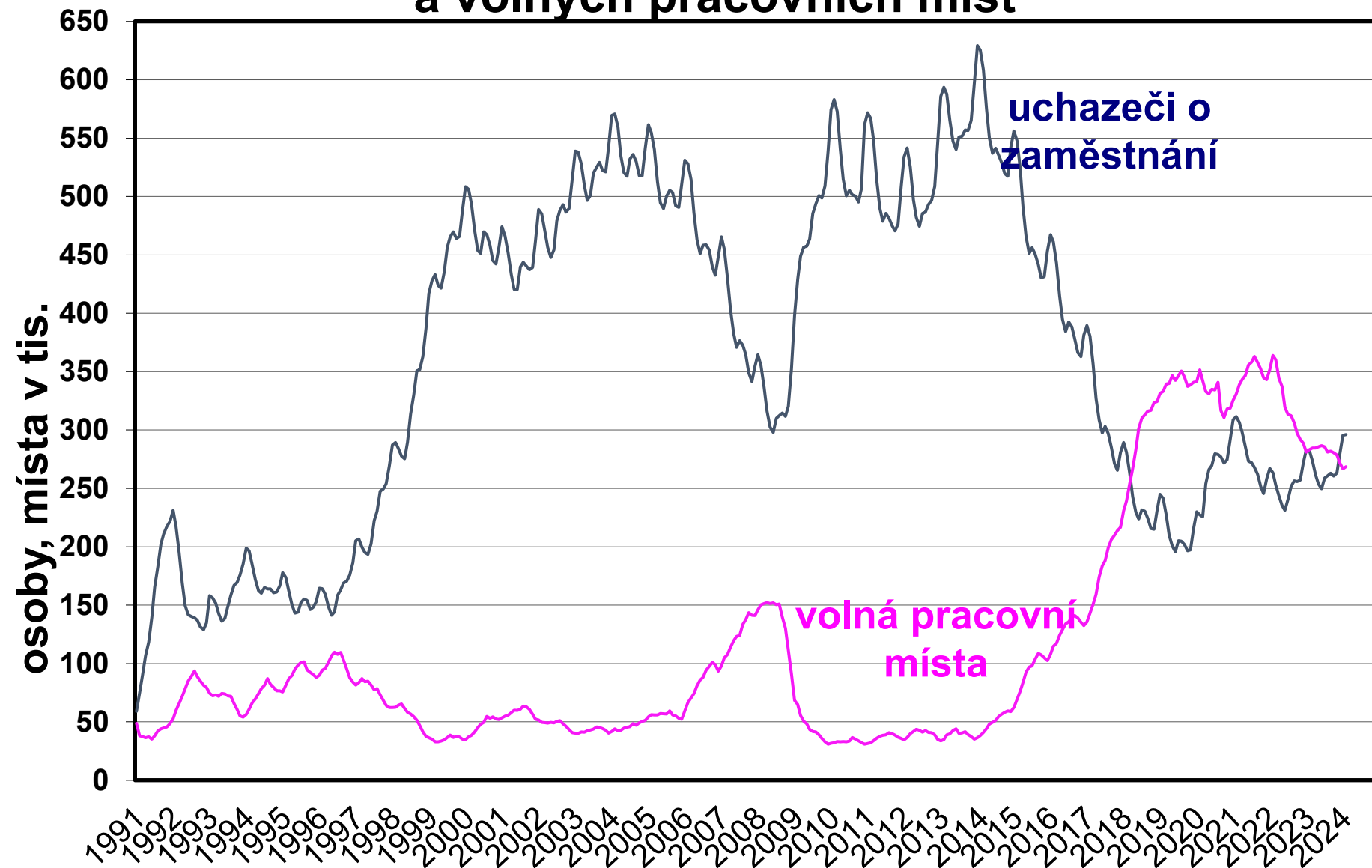

Total unemployment rate, 2002

***, **, * means statistically significant at 1%, 5% and 10% levels, respectively.

Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání a volných pracovních míst

Typy nezaměstnanosti

- **Frikční** – situace, kdy pracovní síla přechází z jednoho místa na druhé
 - Existuje i když je jinak v ekonomice dostatečná poptávka po práci
 - Její velikost závisí na institucionálním nastavení trhu práce a souvisejících zvyklostech
- **Strukturální nezaměstnanost** – způsobená nesouladem mezi typem nabízených pozic a kvalifikací potenciálních zaměstnanců
- **Cyklická nezaměstnanost** – způsobená odchylkami produkce ekonomiky od potenciální (trendové) úrovně

Často diskutované indikátory:

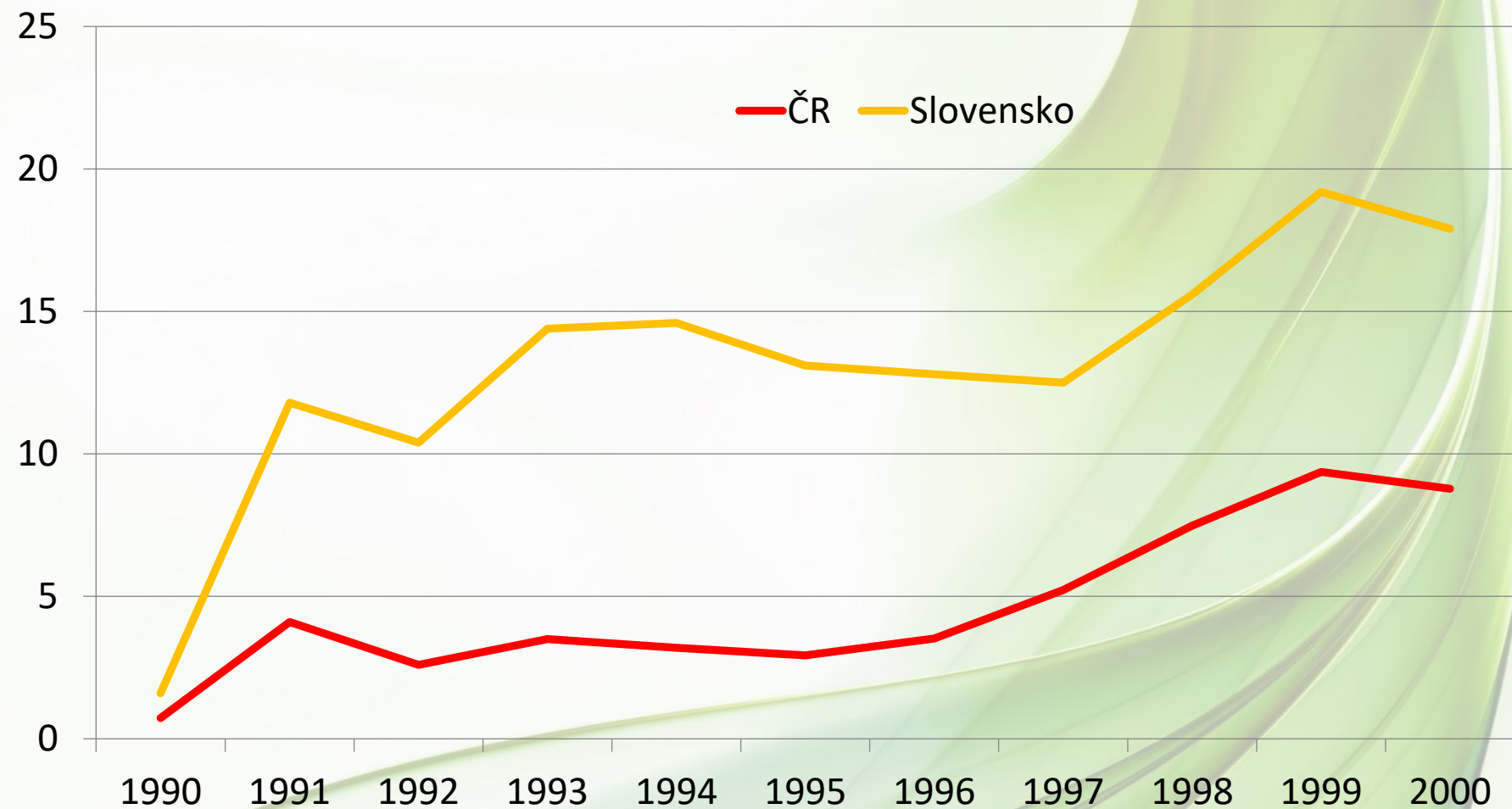
- **Míra ekonomické aktivity:** podíl pracovní síly (zaměstnaných a nezaměstnaných) na počtu všech osob starších 15 let
- **Míra zaměstnanosti:** vyjadřuje podíl počtu zaměstnaných na počtu všech osob 15letých a starších.
- **Obecná míra nezaměstnanosti:** podíl počtu nezaměstnaných na celkové pracovní síle (v procentech)
- Mnoho lidí se zaměřuje jen na nezaměstnanost. Míra zaměstnanosti a míra ekonomické aktivity jsou ale stejně důležité

Nezaměstnanost: aktuální data

Ukazatel	3. čtvrtletí 2022	4. čtvrtletí 2022	1. čtvrtletí 2023	2. čtvrtletí 2023	3. čtvrtletí 2023
Míra zaměstnanosti (%)	58,7	58,8	57,8	58,4	58,6
Obecná míra nezaměstnanosti (%)	2,2	2,2	2,6	2,5	2,6
Míra ekonomické aktivity (%)	60,0	60,1	59,4	60,0	60,2

Zdroj: ČSÚ - https://www.czso.cz/csu/czso/zamestnanost_nezamestnanost_prace

Nezaměstnanost: ČR a SR na počátku transformace

Úvod do mikroekonomie

Jednoduché nástroje k analýze tržní rovnováhy: **nabídka a poptávka**

K čemu to bude dobré? Co se budeme snažit vysvětlit?

- *Jak se tvoří ceny na trzích?*
- *Které faktory je ovlivňují?*

Co je trh?

- **Trh** – systém institucí, procedur, společenských vztahů a infrastruktury, ve kterém:
 - Ekonomické subjekty obchodují a směňují si přitom statky a služby či služby výrobních faktorů (práce, půda, kapitál,...)

Nabídka a poptávka – definice

- Ekonomové si představují ekonomiku jako systém propojených trhů
- Síly a zájmy střetávající se na těchto trzích zjednodušeně rozdělíme na tzv. nabídku a poptávku
 - **Nabídka** – na každém trhu je strana, která prodává statky/služby a chce za ně dostat zapláceno
 - **Poptávka** – na každém trhu je strana, která chce toto zboží koupit a nabízí něco jiného ke směně (peníze, jiné zboží,....)

Úroveň analýzy

- Individuální:
 - Nabídka a poptávka jednotlivé domácnosti či firmy
- Odvětví / trh:
 - Nabídka všech firem vyrábějících stejnou komoditu / poptávka všech domácností poptávajících stejnou komoditu na daném trhu
- Agregátní:
 - Poptávka (nabídka) po všech statcích a službách pro ze strany všech ekonomických subjektů v ekonomice (domácnosti, firmy)

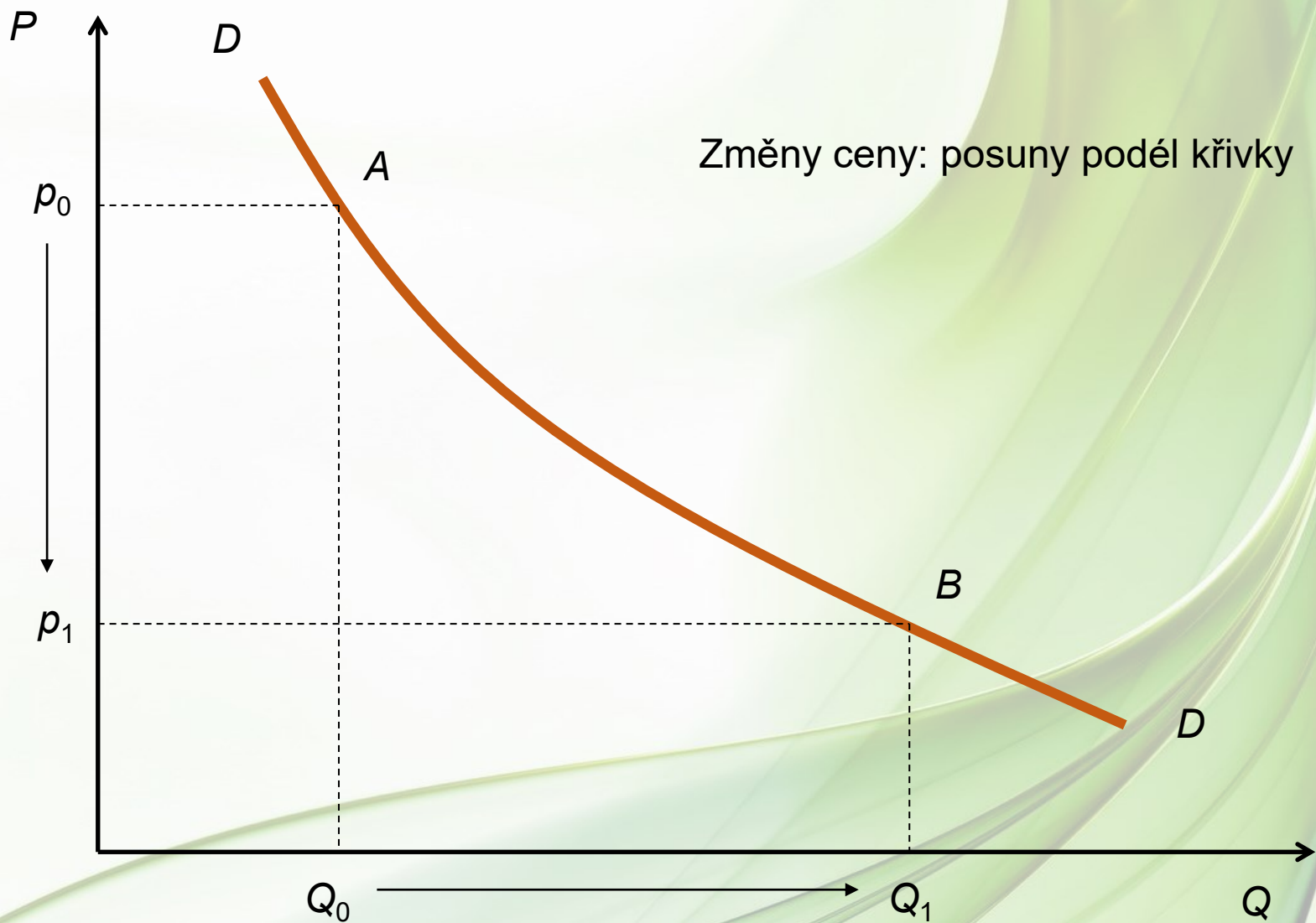
Poptávka

- **Funkce poptávky** – vztah mezi poptávaným množstvím, cenou statku a dalšími proměnnými (ceny jiných statků, příjem, bohatství,...)
- **Zákon klesající poptávky** – s klesající cenou roste poptávané množství (a naopak)
 - Proč?
 - Od druhé poloviny 19. století (Jevons, Menger) vysvětlujeme tuto skutečnost prostřednictvím tzv. **mezního užitku**
 - Každá další jednotka spotřebovávaného zboží nám dodává menší dodatečné uspokojení – tudíž jsme za ni ochotni méně zaplatit.
 - *Paradox hodnoty vody a diamantů* (např. A. Smith)

Faktory, které ovlivňují poptávané množství

- Vlastní cena zboží
- Důchod (příjem) spotřebitelů
- Populace
- Cena souvisejících zboží (komplementy, substituty)
- Bohatství
- Další vlivy a okolnosti
 - Počasí, daně, regulace, změny preferencí spotřebitelů,...
- **Křivka poptávky:** grafické znázornění v grafu, kde je typicky na osách poptávané množství a vlastní cena statku (tj. jen jedna z výše uvedených proměnných)

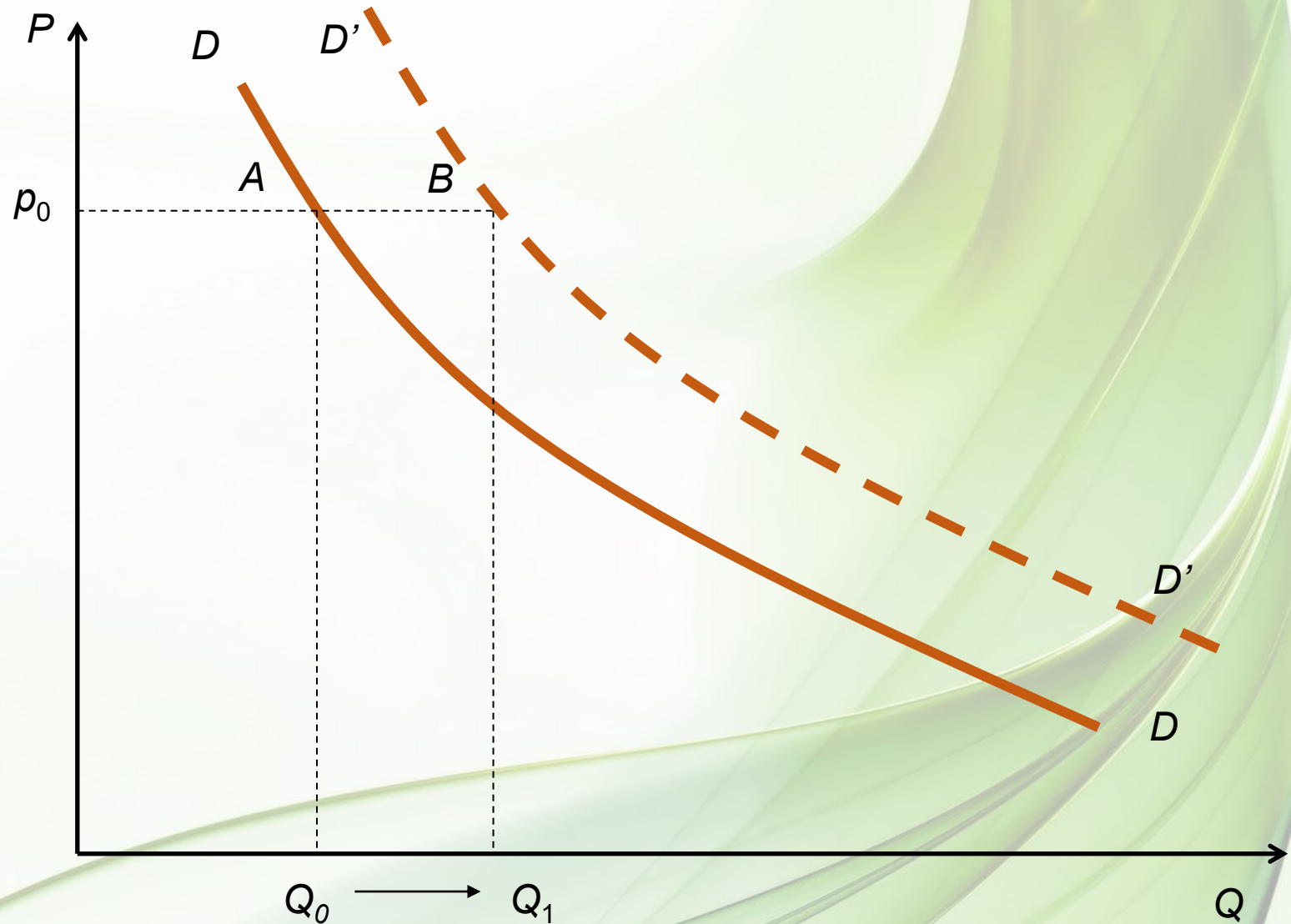
Křivka poptávky

Vztah poptávky a ceny: co je v pozadí

- Celkový dopad změny ceny = součet substitučního efektu a důchodového efektu
 - **Substituční efekt** – rostoucí cena zboží relativně zdraží (vůči ostatním statkům), takže spotřebitelé mají tendence změnit strukturu své spotřeby a nakupovat více tzv. substitutů
 - **Důchodový efekt** – rostoucí ceny současně znamená pokles reálného důchodu spotřebitele. S klesajícím reálným příjmem klesá spotřeba normálních statků
- *Přišli byste na nějaké výjimky, tj. situace, kdy poptávané množství s cenou klesat nemusí?*

Křivka poptávky: posuny

Nabídka

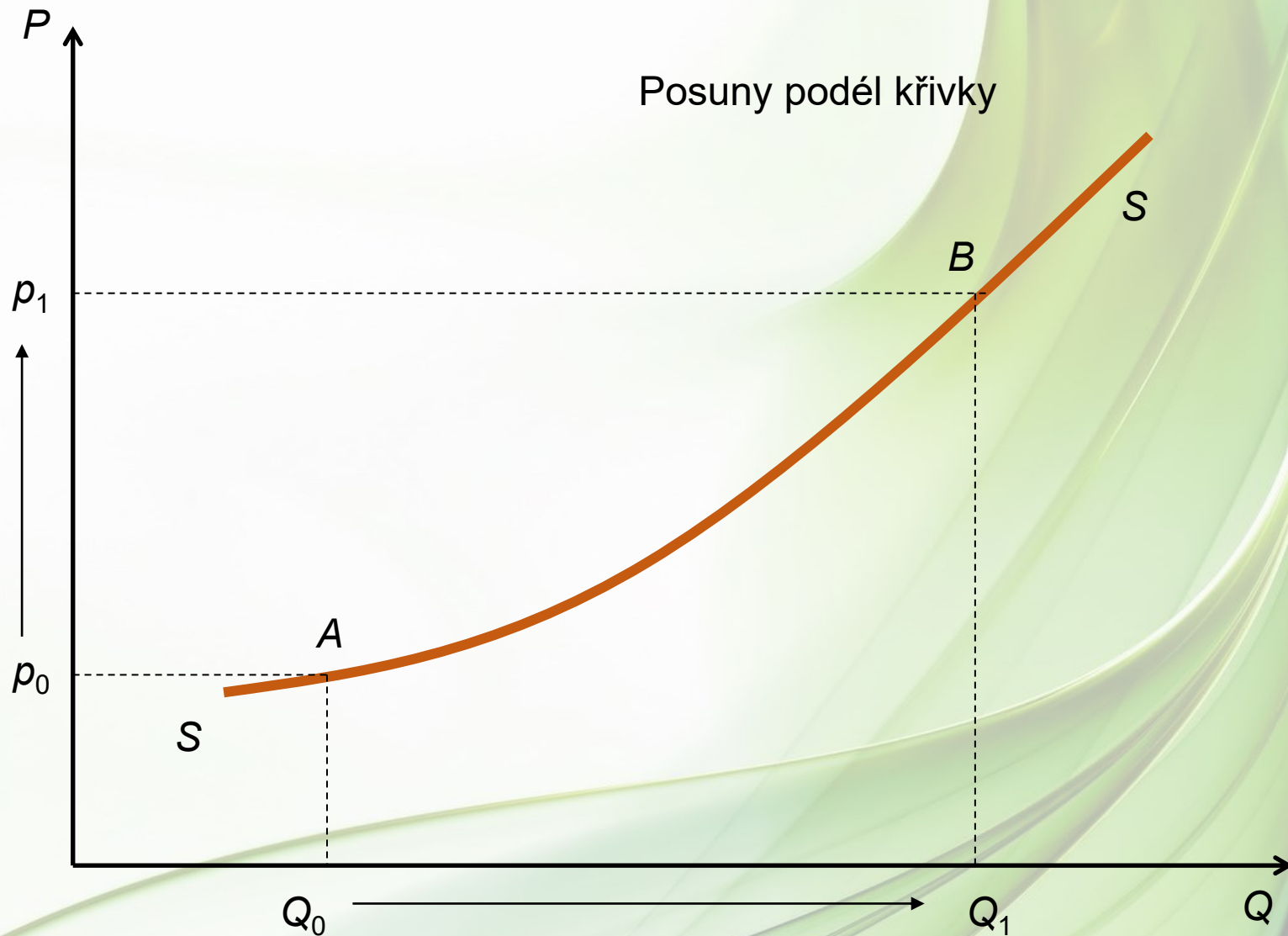
- **Nabídková funkce** – vztah mezi množstvím nabízeným výrobcí, cenou statku a dalšími proměnnými (ceny jiných statků, produktivita, ceny vstupů,...)
- **Zákon rostoucí nabídky** – s rostoucí cenou roste nabízené množství zboží (a naopak)

Faktory, které ovlivňují nabízené množství

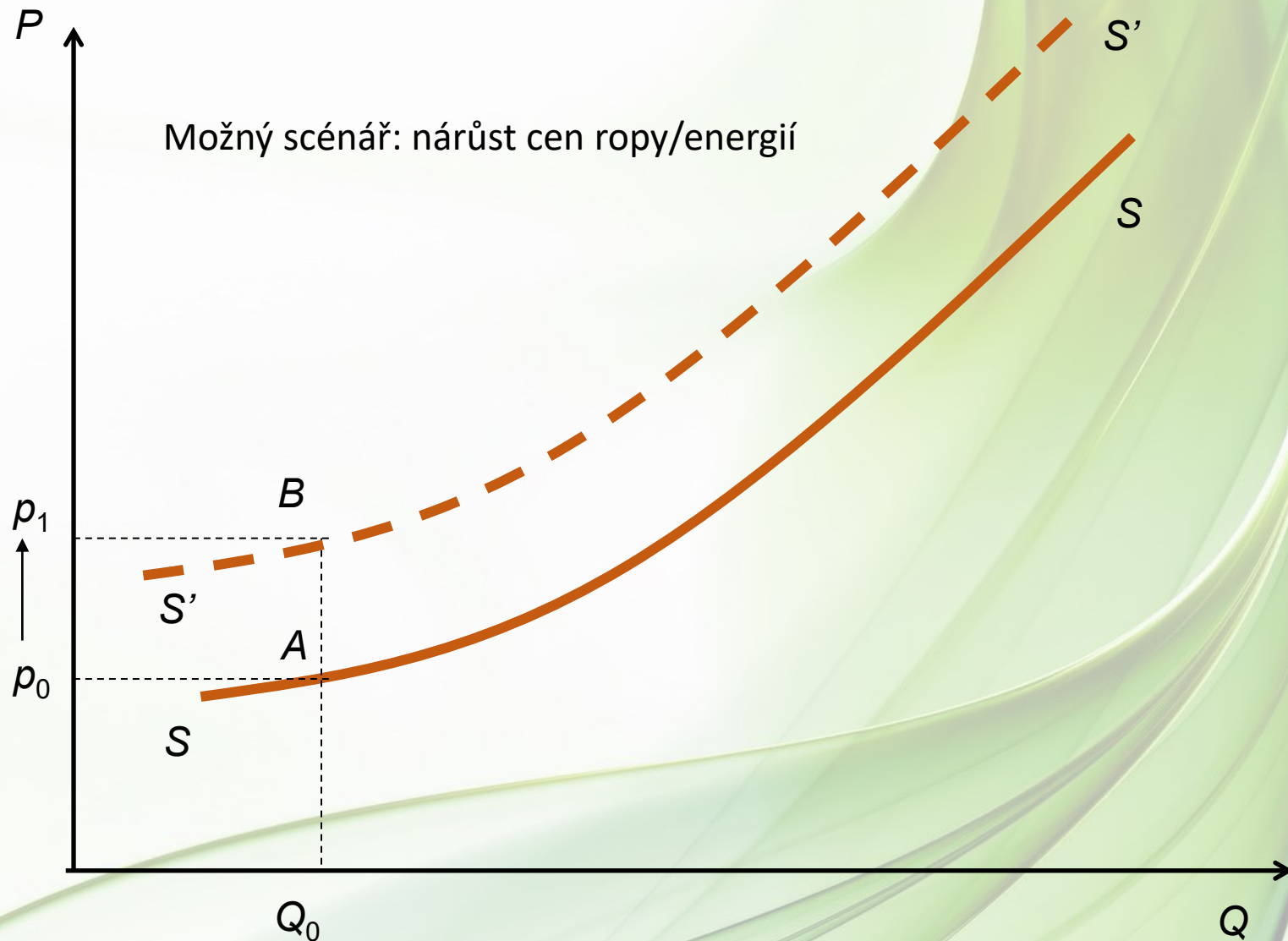
- Vlastní cena statku
- Technologie
- Ceny vstupů (ceny výrobních faktorů: např. mzdy, ceny polotovarů a vstupů z jiných sektorů: např. ceny energií)
- Ceny dalších statků (výrobní substituty, výrobní komplementy)
- *Organizace trhu*
- *Další vlivy*

- **Křivka nabídky:** grafické znázornění v grafu, kde je typicky na osách nabízené množství a vlastní cena statku (tj. jen jedna z výše uvedených proměnných)

Křivka nabídky

Křivka nabídky: její posuny

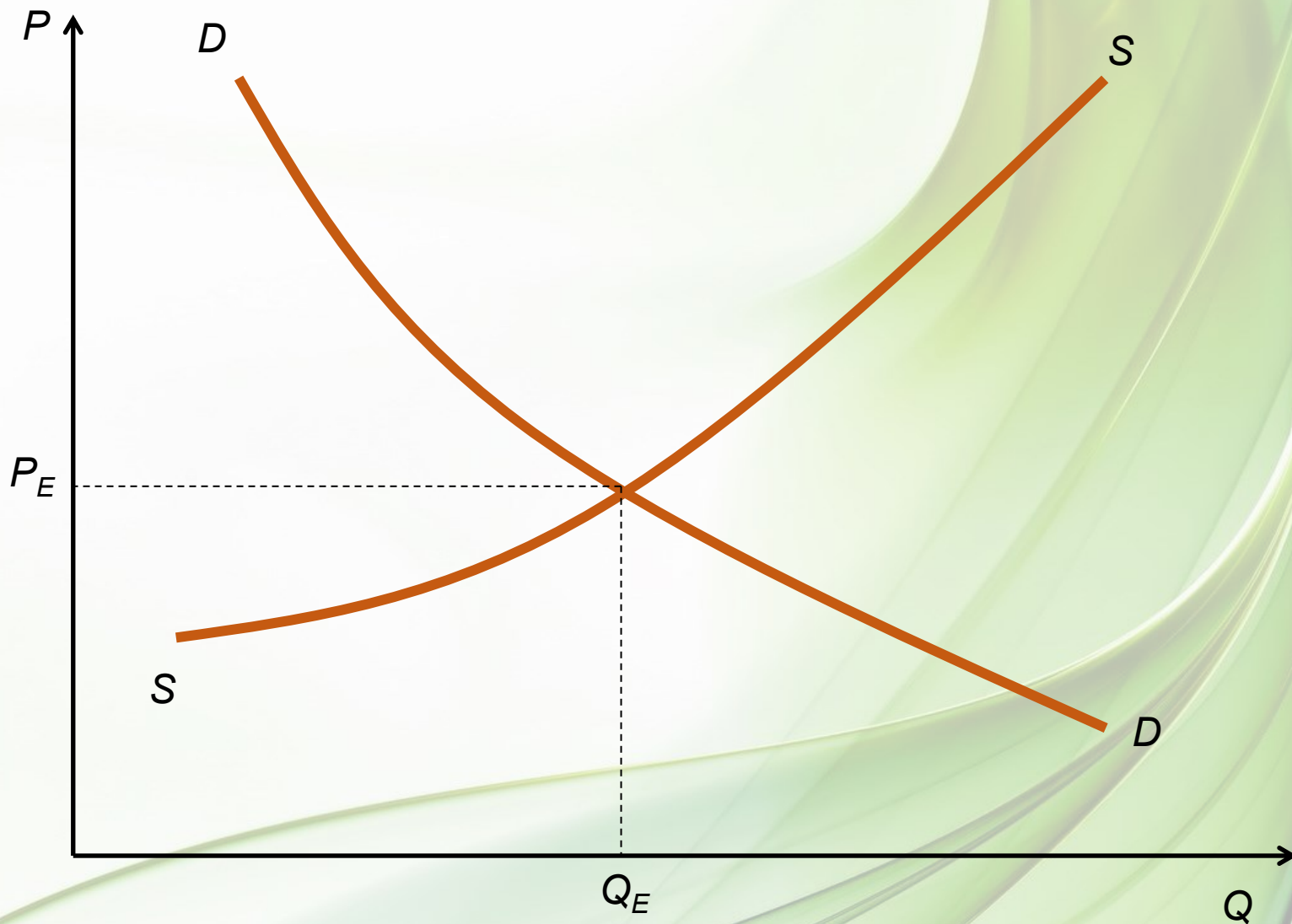
Tržní rovnováha

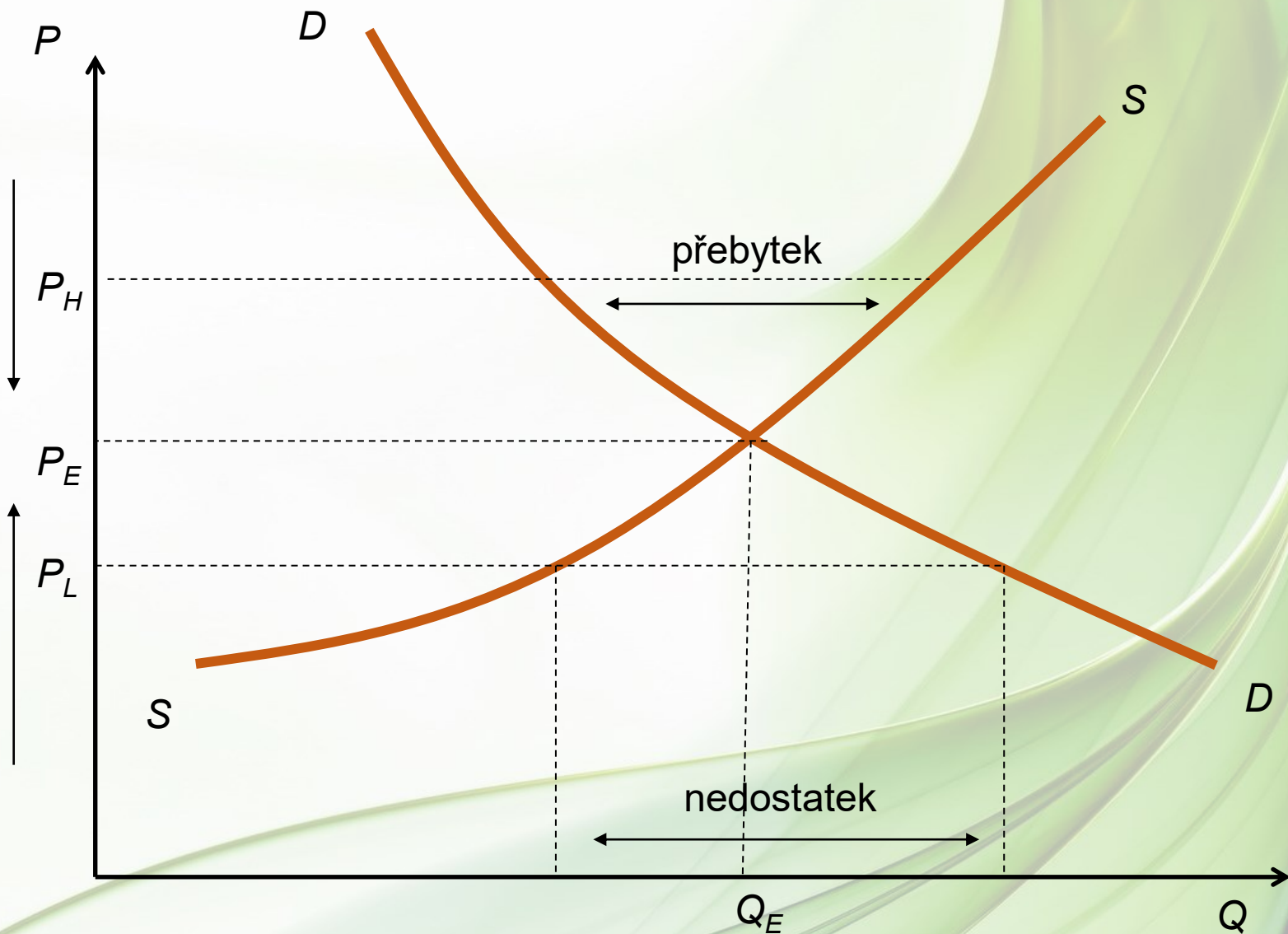
Jak vznikají ceny?

- Současní ekonomové se na ceny dívají velmi pragmaticky
 - Není nic jako přirozená cena daná nějakými reálnými faktory
 - Předpokládají, že **rovnovážná cena** je výsledkem interakce mezi nabídkou a poptávkou
 - Graficky: průsečík obou křivek
- Za běžných okolností trhy mají tendenci k této rovnovážné ceně automaticky směřovat
- Kdy je trh v rovnováze?
 - Nejjednodušší pohled: cena a množství (poptávané a nabízené) jsou na takové úrovni, že:
 - Nabízené množství se rovná poptávanému množství (při ceně, kterou současně vidí nabízející a poptávající)

Rovnováha na trhu

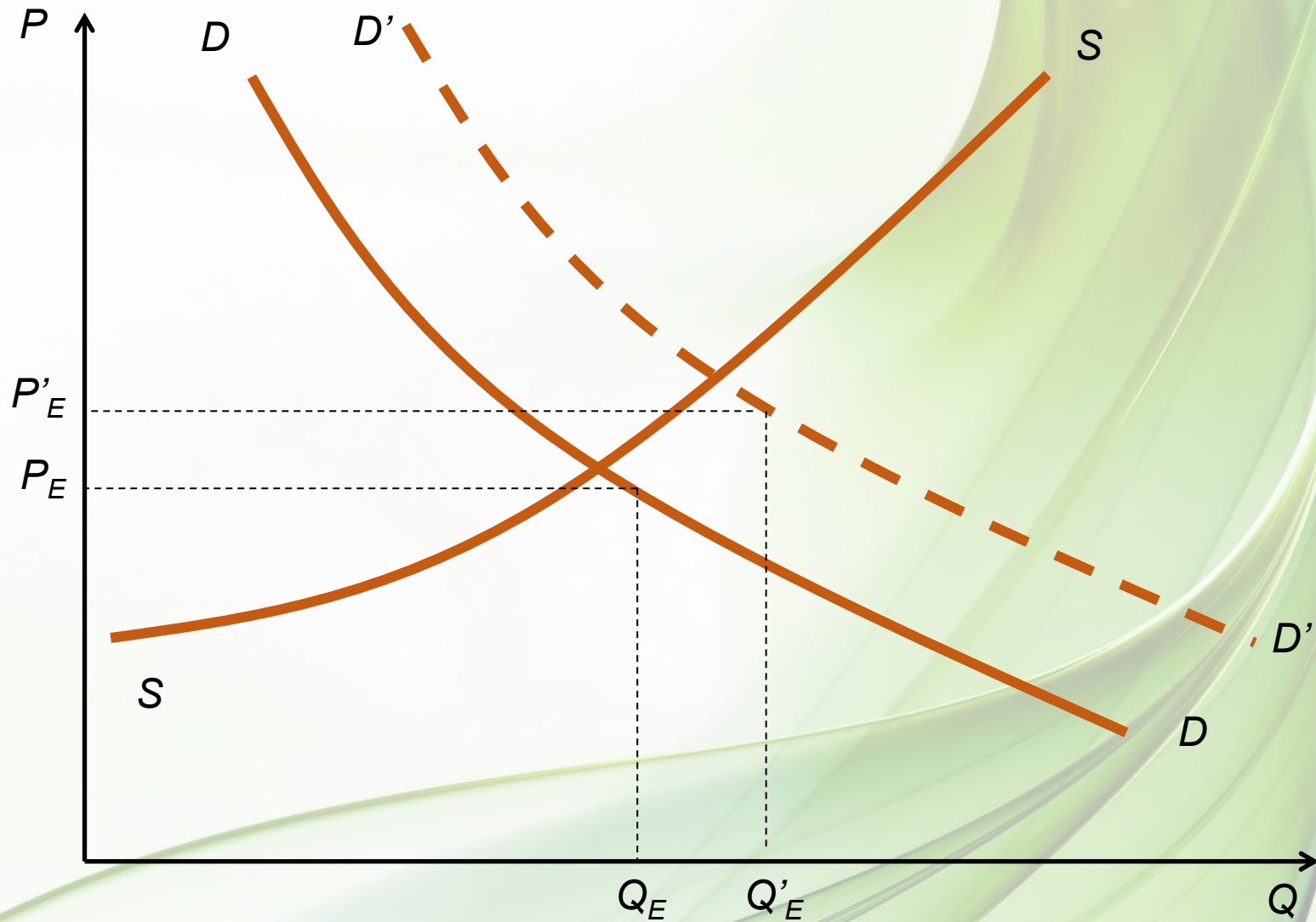
Tržní rovnováha – otázka stability

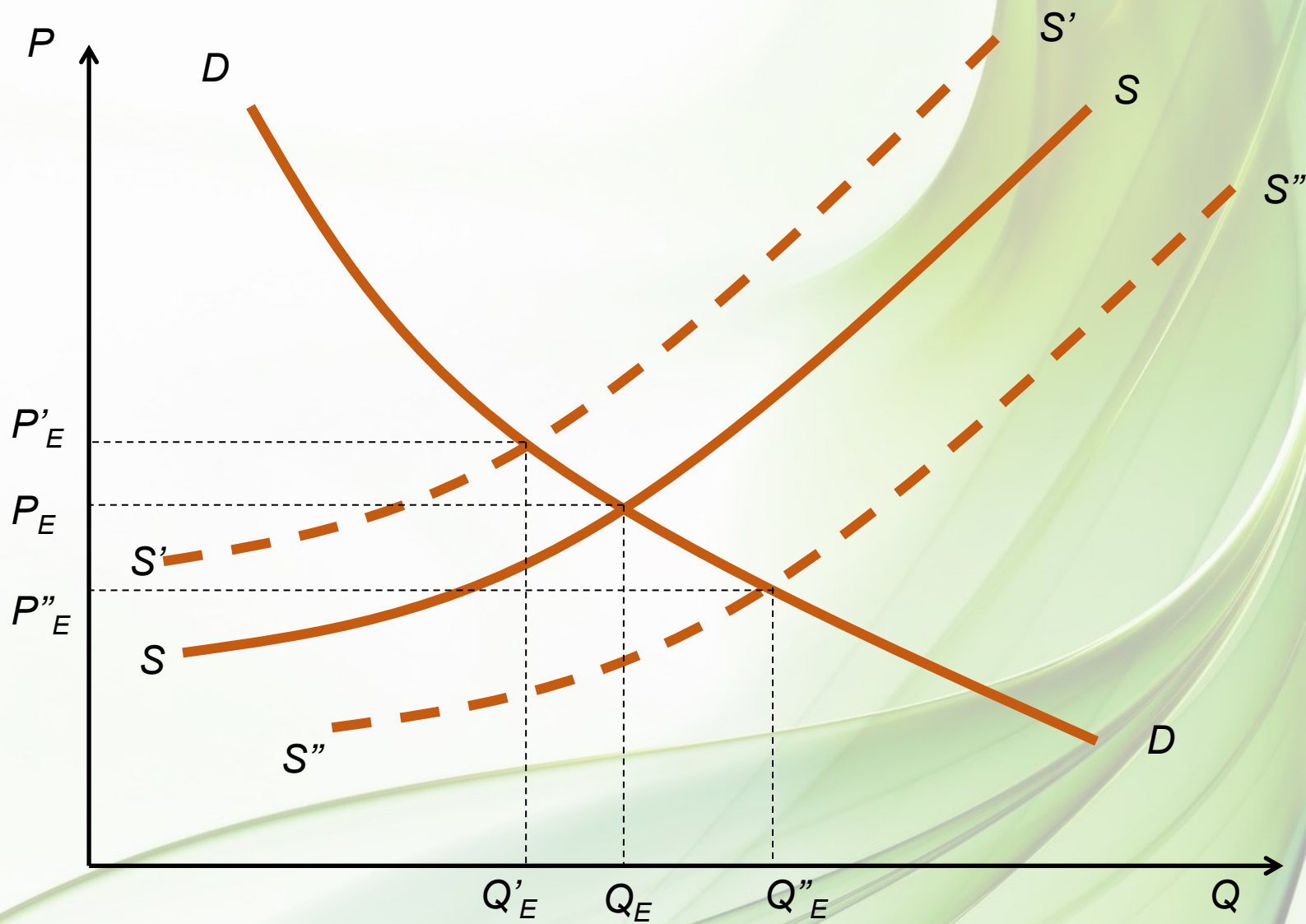
Trhy výrobních faktorů

- Velmi podobně přitom zacházíme jak s trhy statků a služeb, tak s trhy výrobních faktorů:
 - Trhy statků a služeb
 - Příklad: pivo
 - Poptávající: domácnosti
 - Nabízející: firmy
 - Trhy výrobních faktorů
 - Příklad: práce
 - Poptávající: firmy, které hledají pracovní sílu
 - Nabízející: domácnosti

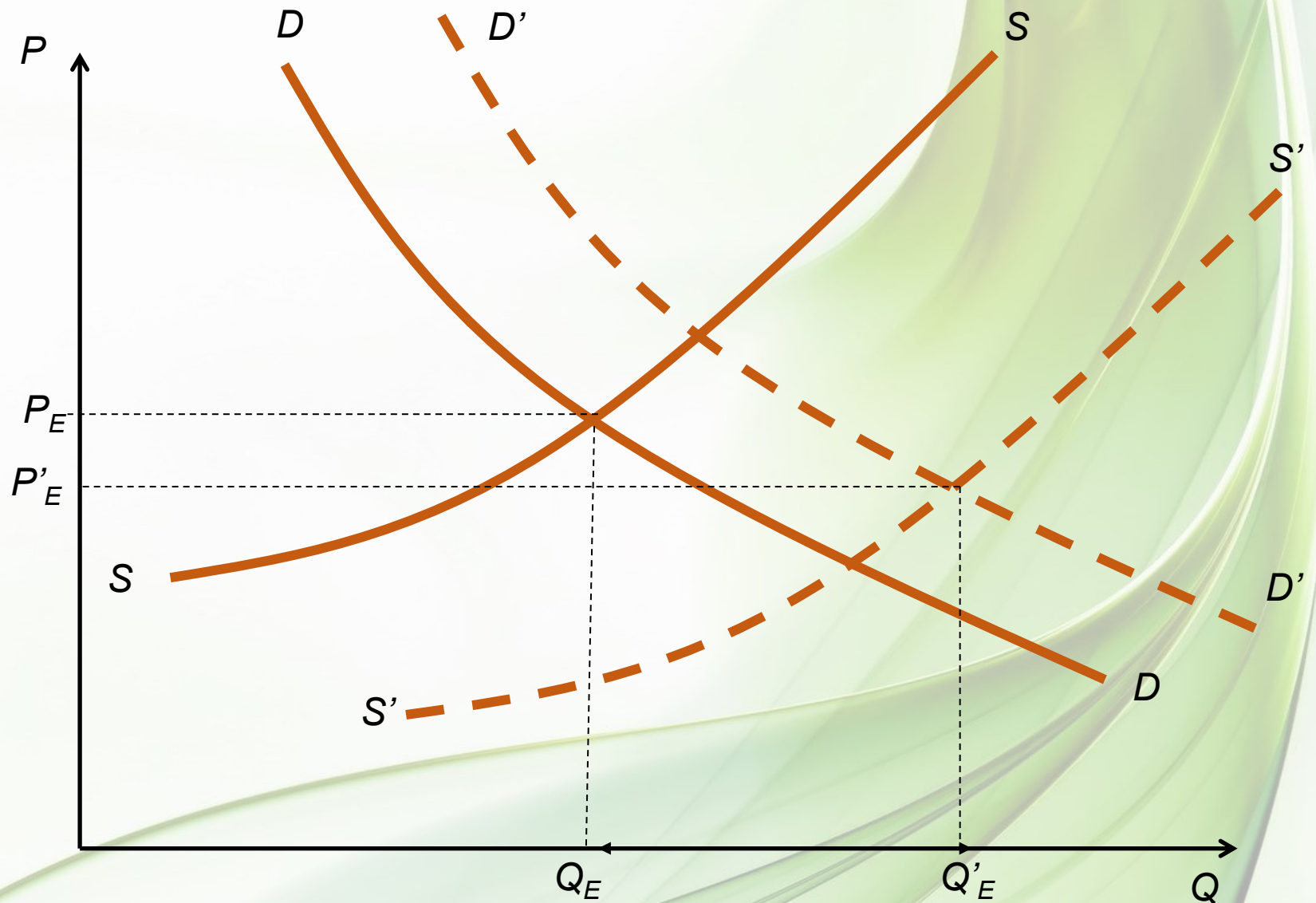
Dopad posunu křivky poptávky na rovnováhu na trhu

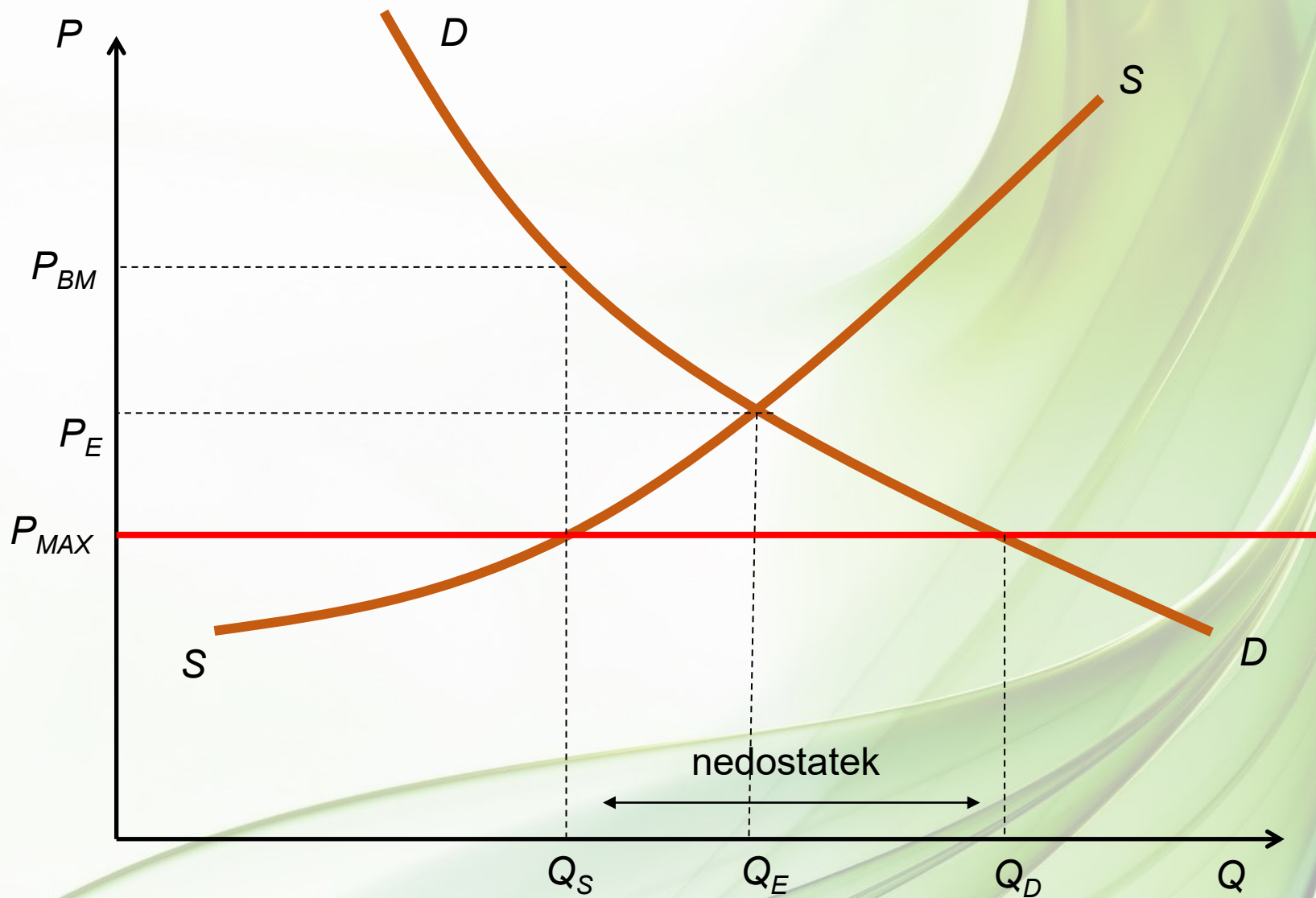
Dopad posunu křivky nabídky na rovnováhu na trhu

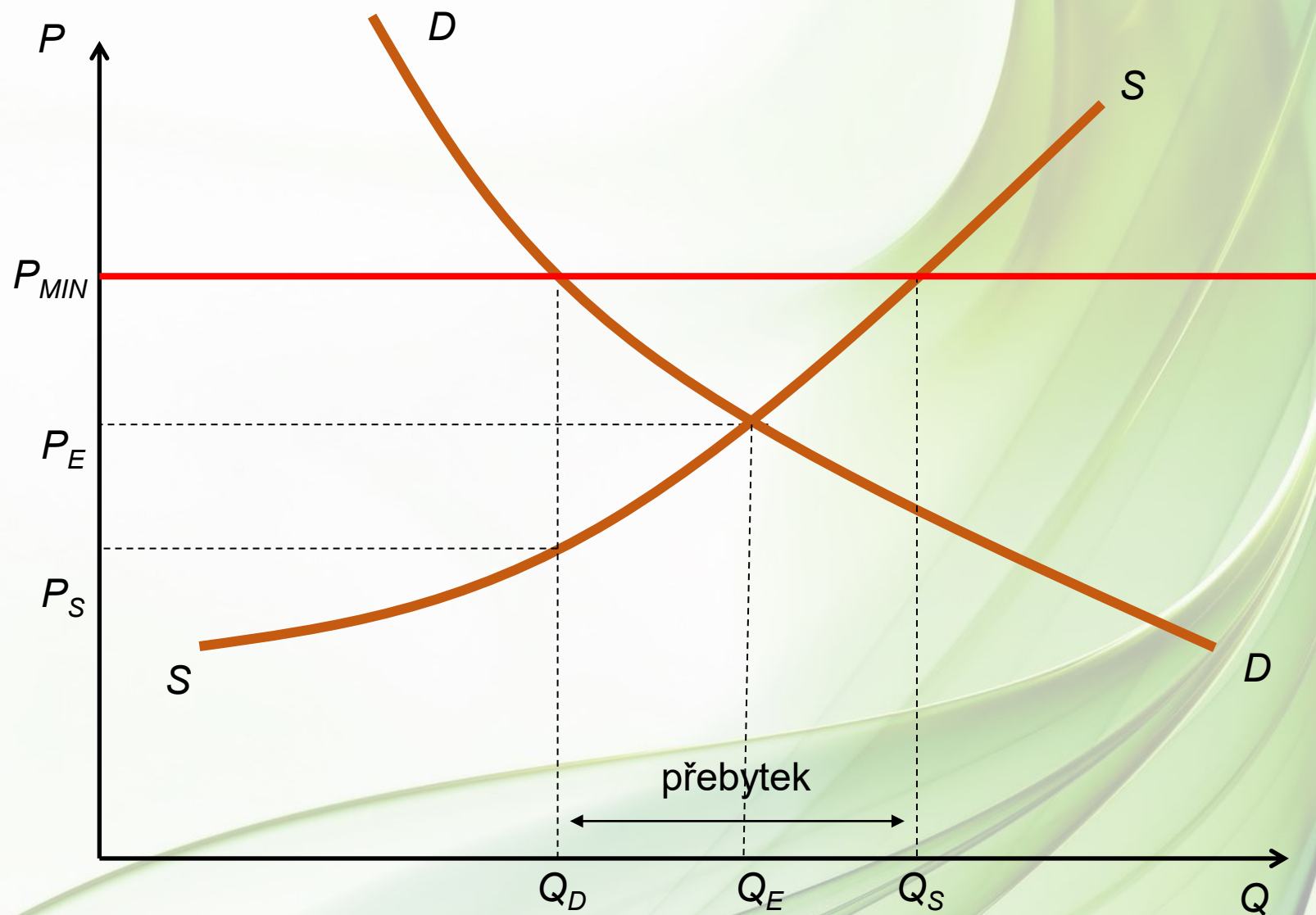
Současný posun obou křivek

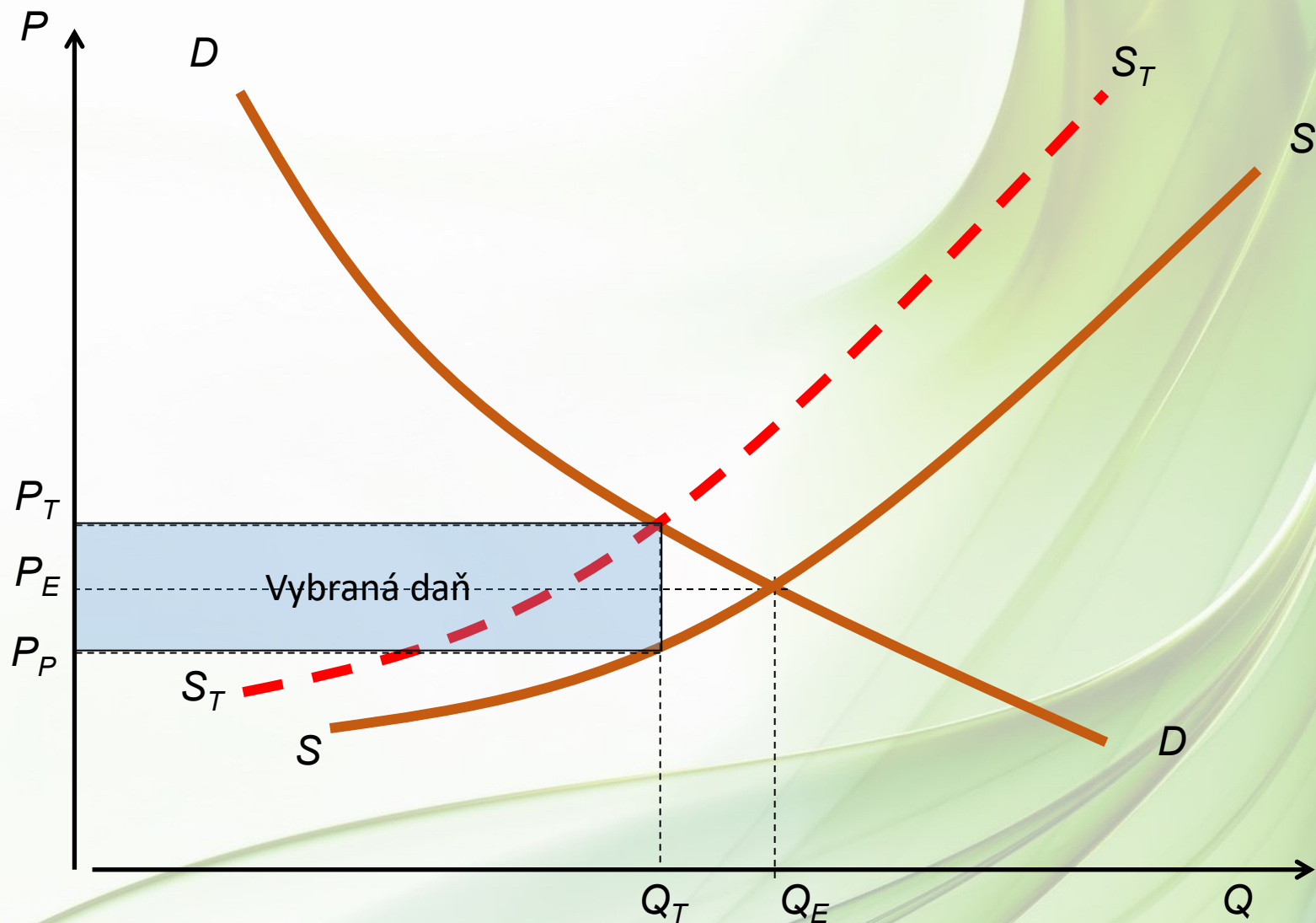
Co se stane, když zavedeme cenovou regulaci (cenový strop)?

Co se stane, když zavedeme cenovou regulaci (minimální cenu)?

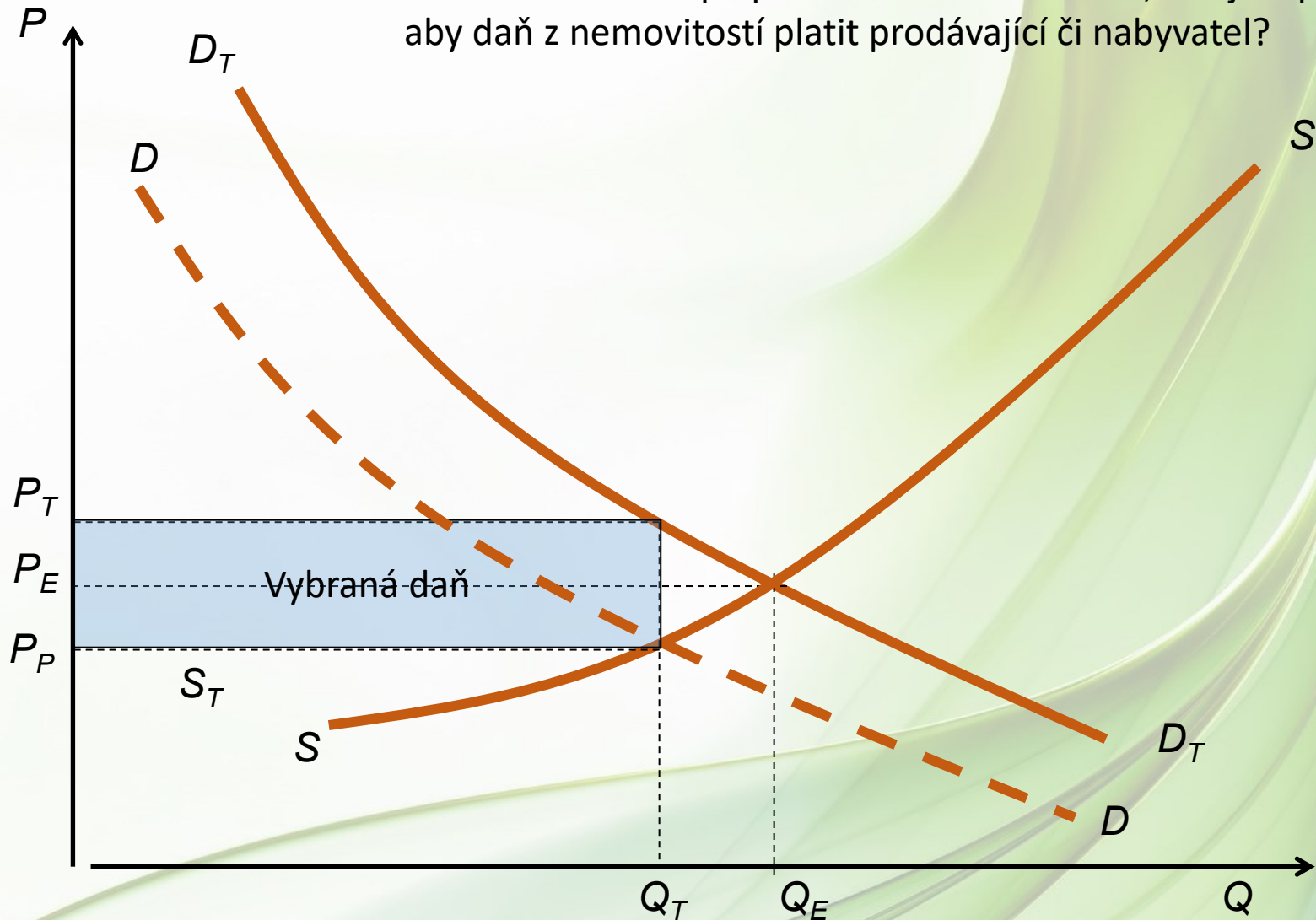

Co se stane, když zavedeme spotřební daň (nebo DPH)?

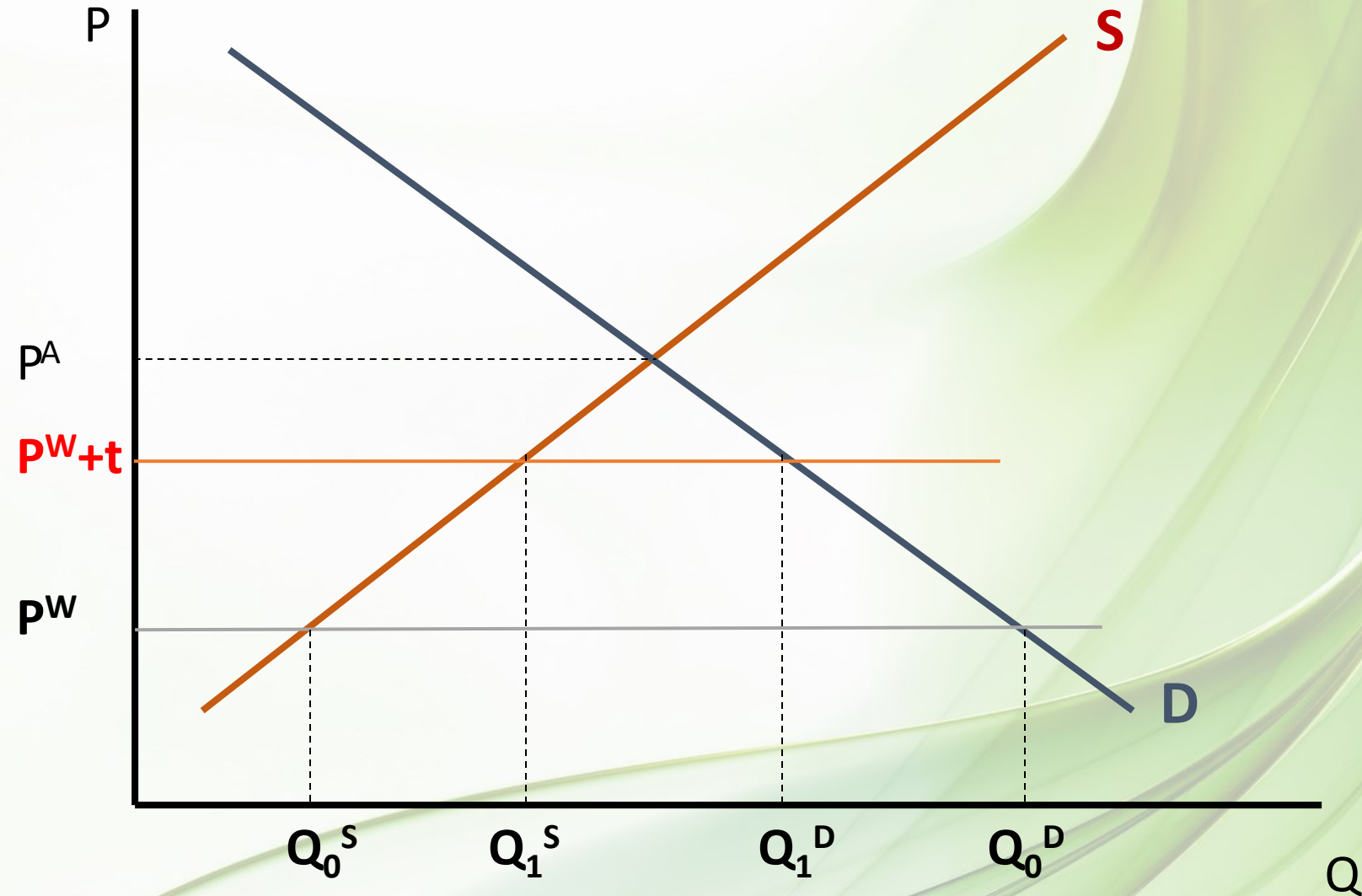
A co když změníme způsob výběru daně?

Co to znamená např. pro české diskuse o tom, zda je lepší aby daň z nemovitostí platit prodávající či nabyvatel?

A Jak fungují cla?

Velmi podobně jako daně

Problém tohoto přístupu

- Ceteris Paribus – předpoklad “za jinak stejných okolností”:
 - Co když se ale současně na ostatních trzích něco zajímavého děje?
 - Možná ukázka: diskuse o dani z nemovitostí v ČR
- Jde o statický přístup (resp. “komparativně statický”)
 - Co se stane, když zavedeme čas a očekávání?
- Skryté předpoklady
 - Neuvažovali jsme možná zpoždění v působení některých proměnných
 - Co třeba zemědělství?
 - Dokonalé informace
 - Dokonalá konkurence

Shrnutí

- Pochopení a predikce toho, co se děje na trzích se snažíme ulehčit si tím, že možné vlivy rozdělíme podle toho, jak ovlivní tzv. nabídku a poptávku
 - **Nabídka** – ta strana trhu, která dodává statek/službu/výrobní faktor
 - **Poptávka** – ta strana trhu, která chce tento statek/službu/výrobní faktor získat a využít
- **Tržní rovnováha**– ceny a množství takové, že nabízené množství a poptávané množství jsou na stejné úrovni
- Stejný přístup (s malými obměnami) používáme na trhy výrobků a služeb, stejně jako na trh práce a dalších vstupů (kapitál).

Zdroje dat, použitá literatura

- Krugman, Wells, Grady: Essentials of Economics, chapter 3
- Mankiw: Principles of Economics, chapter 1
- Data MPSV: zaměstnanost
- Data ČSÚ: VŠPS